

Orografske apelativi u savremenoj ilijaškoj toponimiji

Nihada Ibrišimović

Institut za jezik Sveučilišta u Sarajevu

nihada.ibrisimovic@izj.unsa.ba

SAŽETAK: Sa semantičko-motivacijskoga aspekta, toponimi motivirani geomorfološkim osobinama referenta uveliko nadmašuju ostale semantičko-motivacijske skupine toponima, kako brojem tako i raznovrsnošću apelativa. U ovome je radu, na primjeru ilijaške toponimije, ukazano na udio i raznovrsnost apelativa koji označavaju prirodne reljefne oblike u nastanku toponima bosanskohercegovačkih areala koje karakterizira brdsko-planinski i brežuljkasto-ravničarski teren, kakav bilježimo u sarajevskoj općini Ilijaš. U skladu s vrstama reljefnih oblika na kopnu, pod orografskim apelativima u ovome radu podrazumijevamo one geografske apelative kojima se označavaju uzvisine, udubine i ravnine na zemljinoj površini. Građa za ovaj rad ekscerpirana je iz ilijaškoga mikrotoponomastikona formiranoga terenskim i katastarskim istraživanjem, koji broji oko 6000 mikrotoponimskih različenica. Orografske apelativi definirani na temelju geografskih terminoloških rječnika i mjesnoga leksika i iskustva ispitivanja u vezi s upotrebnim značenjem apelativa u istraživanom arealu. Apelativi su doneseni u središnjem dijelu rada abecednim redom, a uz svaki je apelativ u zagradi naznačena etimologija i značenje apelativa koje ima u ispitivanom arealu, potvrđeno ili nepotvrđeno terminološkim rječnicima, a potom i toponimske potvrde iz korpusa. Svi su toponimski likovi potvrđeni na terenu akcentirani. Cilj je istraživanja provedenoga u ovome radu ukazati na obimnost i raznovrsnost geografske nomenklature zastupljene u ilijaškoj toponimiji, koja je odraz geografskoga realiteta ispitivanoga areala i mjesnoga leksika. S obzirom na geografske referente i njihove reljefne karakteristike, u ilijaškoj toponimiji uočili smo skupine plodnih i manje plodnih orografskih apelativa, među kojima su najbrojniji oni koji označavaju udubljenja, uzvisine i zaravni, dok su najproduktivniji u tvorbi toponima apelativi iz skupine koja označava ravne terene, potom uzvišenja i udubine. Sa strukturno-tvorbenoga aspekta, najzastupljeniji su bezafiksalni toponimi, nastali toponimizacijom orografskih apelativa. Osim domaćih apelativa, koji prevladavaju, prisutni su i apelativi turskoga, romanskoga, grčkoga, njemačkoga, mađarskoga i albanskoga jezičkog porijekla.

Ključne riječi: orografske apelative; toponimija; mikrotoponim; Ilijaš

1. Uvod

Terenska konfiguracija, izgled i sastav zemljišta velikim su dijelom nejezičnih faktora koji su utjecali na ispisivanje ilijaškoga toponomastikona. Ova su imena brojna,

 <https://orcid.org/0000-0002-4827-9202> [Nihada Ibrišimović]

 <https://ror.org/02hhwgd43> [Univerzitet u Sarajevu]

nalazimo ih u svakom dijelu Bosne i Hercegovine, i nerijetko su toponimizirani oblik naziva reljefnoga oblika. U radu su, terenskim i arhivskim istraživanjem, izdvojeni ilijaški toponimi čije je motivacijsko ishodište u prirodnim kopnenim reljefnim oblicima, koji su opisani skupinom orografskih apelativa. Pod orografskim apelativima, u ovome radu, u skladu s vrstama reljefnih oblika na kopnu, podrazumijevamo one geografske apelative kojima se označavaju uzvisine, udubine i ravnine na zemljinoj površini. Ova je definicija usklađena s onomastičkom definicijom oronima, koji označava »vlastito ime vertikalnih reljefnih oblika zemljine površine i morskog dna (orografska cjelina, planina, visoravan, planinski kraj, brežuljkasti kraj, greben, planinski vrh, brdo, stijena, kamen, kosa, dolina, kotlina, klisura, klanac, provalija, ponor, bezdan, nizina, ravnica, ravničarsko zemljište, visoravan, bazen itd.) (OSTSO 1983, 110) i geografskom definicijom orografije (morfografija), pod kojom se podrazumijeva »opisivanje vanjskog izgleda reljefa Zemljine površine« (SSNGT 1988, 269). Iz razmatranja su izostavljena metaforička imenovanja, osim onih s leksikaliziranim metaforama. Također, kako pod orografskim apelativima u ovome radu podrazumijevamo apelative koji označavaju različite vrste reljefnih oblika, koji po postanku mogu biti fiziogeni i antropogeni (Kingston 1988, 22), valja napomenuti da su radom obuhvaćeni samo apelativi koji označavaju prirodne reljefne oblike.

2. Metodologija rada

Grada za ovaj rad ekscerpirana je iz ilijaškoga mikrotoponomastikona,¹ formiranoga terenskim² i katastarskim istraživanjem, koji broji oko 6000 toponimskih različenica. U semantičko-motivacijskoj klasifikaciji skupina toponima motiviranih geomorfološkim osobinama referenta zauzima više od 80% ukupne grade. Iz ove su skupine ra-

¹ Za potrebe ovoga istraživanja poslužili smo se korpusnom gradom prikupljenom za rad *Mikrotoponimija Ilijaša i okolice* (Ibrahimović 2021).

² U terenskom prikupljanju toponimske grade sudjelovali su ispitanici iz ilijaških naselja: Avdibégović Ēmīr (1971) Sövrle, Avdibégović İbrāhīm (1918) Kādarići, Avdibégović Mīrsāda (1951) Sövrle, Bāla Mīrsād (1941) Kāmenjača – Črnā Rijeka, Bārić İljko (1950) Sölakovići – Ljubina, Bešlija Fātuša (1928) Māhmutovića Rijeka / Kōrita, Bešlija Hāsīb (1955) Kōrita, Bešlija Latifa (1960) Trētebine, Bešlija Mújo (1956) Kōrita, Bōjić İfeta (1959) Pōpovići, Bōjić Kadīra (1937) Pōpovići, Čutura Āsim (1953) Mrākov, Čosić (Hāsanspahić) Āzra (1960) Sālkanov Hān, Čosić Advija (1961) Sālkanov Hān, Čosić Āhmed (1946) Sālkanov Hān, Čosić Mīrsād (1955) Sālkanov Hān, Dervīšević Sidik (1958) Vlāškovo, Dervīšević Hāris (1986) Vlāškovo, Hādžići, Dervīšević Lamija (1960) Vlāškovo, Fāzlić Mūstafa (1951) Ljēševo, Fāzlić Sēdin (1974) Ljēševo, Halilović Džēvād (1948) Mīsoča, Halilović Mūstafa (1949) Mēdojevići / Mēdojevići, Halilović Sājma (1955) Mēdojevići / Mēdojevići, Hrvāt Zilka (1937) Dōnji İvānčići, Kahrimān Behādem Bēša (1961) Mīsoča, Kōlāk Džēmāl Ēmo (1962) Dōnji İvānčići, Matōruga Āmir (1975) Mīsoča, Mijātović Pērica (1956) Dūbrōvnik, Nevāljalović Čosić Almedīna (1958) Kādarići, Spāhīć Sālko (1950) Kōrita, Sūljagić Čosić Mējra (1955) Dōnjā Karāula, Sūljagić Muhāmed (1950) Dōnjā Karāula, Šēhić İfeta (1952) Drīnčići / Črnā Rijeka, Šēhić Mīrsād (1960) Kārašnica, Šēhić Muāmera (1957) Gōrnjā Bioča, Šēhić Sēlver (1955) Gōrnjā Bioča, Šēhić Zājko (1949) Hāsīci – Črnā Rijeka, Šēhić-Džākmić Enisa (1985) Šēhići – Črnā Rijeka, Žero Sējda (1936) Višnjica.

dom obuhvaćeni samo oni toponimi koji su motivirani apelativima koji opisuju reljef,³ što čini korpus od 850 toponima i 92 apelativa. Svi se imenski primjeri u radu odnose na mikroreferente, uglavnom usklađene s apelativima koji se nalaze u osnovama imena, osim rijetkih primjera kod kojih se s vremenom izgubio povod imenovanja, ali je ime ostalo, ili je pak imenovanje nastalo transonimizacijom. Bilježimo također toponimske višestrukosti koje na terenu funkcioniraju kao vlasničko razlikovno obilježje, a u katastru su takvi toponimi zabilježeni i kao varijante i kao složeni toponimi koji objedinjuju obje varijante, te ih kao primjere donosimo i u ovome radu. Neki od ovih složenih toponima koji se nalaze u katastarskim popisima, iako ih ispitanici na terenu prepoznaju, nisu u upotrebi u svakodnevnoj komunikaciji, ali ih kao primjere zabilježene u katastru također donosimo u ovome radu. Proces toponimizacije apelativa u ostalim je primjerima završen. U nekim toponimskim primjerima bilježimo dijalekatske varijacije u odnosu na apelativ, što je naznačeno uz takve primjere.⁴

Apelativi su doneseni u središnjem dijelu rada abecednim redom, a uz svaki je apelativ u zagradi naznačena etimologija i značenje apelativa koje ima u ispitivanom arealu, potvrđeno ili nepotvrđeno terminološkim rječnicima, a potom i toponimske potvrde iz korpusa. Svi su toponimski likovi akcentirani, osim onih koji nisu potvrđeni na terenu, a koje nalazimo samo u katastru. Uz svaki toponim u zagradi skraćena je katastarske općine⁵ u kojoj je toponim zabilježen. Istraživanjem je obuhvaćeno dvadeset pet katastarskih općina unutar administrativnih granica općine Ilijaš.

Terminološke definicije u radu donesene su prema rječniku *Savremene srpskohrvatske naučne geografske terminologije* (1988),⁶ te ostalih geografskih i drugih

³ Pod reljefom u radu podrazumijevamo »ukupnost oblika Zemljine površine, različitih po izgledu, veličini, postanku, starosti i istoriji razvoja. Sastoji se od pozitivnih oblika, koje čine uzvišenja u reljefu, i negativnih, koje čine ulegnuća« (SSNGT 1988, 375).

⁴ Govor Ilijaša pripada južnom poddijalektu istočnobosanskog (ijekavskočakavskog) dijalekta, koji je upotrijebio »bosanskohercegovačku dijalekatsku sliku, ponajprije zaslugama Dalibora Brozovića i njegovim dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni, 'izdvajanjem (...) iz sastava istočnohercegovačkog dijalekta' (Bulić 2009, 18–19). To će utjecati i na njegov 'poseban položaj u krugu štokavštine zbog izrazite genetske osebnosti' (Halilović 2005, 15) s obzirom na to da je 'više od drugih novoštokavskih dijalekata prožet infiltratima istočnohercegovačkog i djelimično tzv. mlađeg ikavskog dijalekta tako da bar polovica terena istočnobosanskog dijalekta predstavlja dijalekatski miješano područje' (Brozović 1963, 120)« (Ibrišimović 2022, 35). O karakteristikama ovoga dijalekta vidjeti više u: Halilović 2005, Bulić 2009, a o nekim osobitostima govora ilijaškog kraja, koji nije posebno dijalekatski ispitan, u: Ibrišimović 2022.

⁵ Skraćenice katastarskih općina kojima pripadaju obrađivani toponimi su: Balbegovići (BA), Crnolina (CR), Čekrići (ČE), Dragoradi (DRA), Elešehovići (ELE), Hadžići – Crna Rijeka (HA), Homar (HO), Ivančići (IV), Kadarići (KAD), Kamenica (KAM), Kunosići (KU), Ljubnići (LJU), Medojevići (ME), Nahorevo (NA), Odžak (ODŽ), Podgora (PO), Rakova Noga (RN), Ribarići (RI), Srednje (SR), Stomorina (STO), Sudići (SU), Trtorići (TR), Višnjica (VI), Vogošća (VO), Vrbovik (VR).

⁶ U radu je korištena neobjavljena grada za rječnik Instituta za jezik Univerziteta u Sarajevu, čije je objavljivanje početkom devedesetih omelo izbijanje rata. Objavljena je uvodna studija u *Radovima*

rječnika donesenih u popisu literature, uzimajući u obzir i značenja pojedinih apelativa u mjesnom leksiku. Uočene apelative diferencirali smo prema frekventnosti i toponimizacijskome potencijalu, uz kratak osvrt na jezičko porijeklo i zastupljenost tvorbenih modela u procesu imenovanja u ovoj specifičnoj semantičko-motivacijskoj skupini.

3. Geografske karakteristike ispitivanog areala

Ispitivani areal u ovome radu omeđen je administrativnim granicama općine *Ālijāš* (44°0'47.02"N 18°25'14.99"E). *Ālijāš* je gradić i općina u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine i geografski je, sa svojom okolicom, središnji dio Sarajevsko-zeničke kotline. Administrativno pripada Kantonu Sarajevo, graničeći svojim južnim dijelovima sa sarajevskim općinama Vogošća, Stari Grad, Novi Grad, Centar i Ilidža. Sjeverozapadno od bosanskohercegovačke prijestolnice, na obalama rijeke Bosne, ilijaška je općina sjeverna i sjeverozapadna granica Kantona Sarajevo, dijeleći graničnu liniju s općinama Visoko, Breza, Vareš i Olovo u Zeničko-dobojskom kantonu i općinama Sokolac i Istočni Stari Grad na istoku. U ovome dijelu rada ukazat ćemo samo na one geografske karakteristike ovoga areala koji su u neposrednoj vezi sa skupinom toponima prezentiranom u ovome radu.

Ilijaška je općina smještena na nadmorskoj visini od 500 do 1200 metara i obuhvata prostor od 309 km². Ilijaška su naselja, s obzirom na reljef, podijeljena na dva dijela: jugozapadni, pretežno brežuljkasto-ravničarski, i sjeveroistočni, s prevladavajućim brdsko-planinskim obrisima. Ovakav teren općinu prirodno dijeli na donji i gornji dio, što u ovom slučaju znači i reljefnu, i klimatsku i urbanu polarizaciju. Pri tome donji, urbani dio, koji karakterizira kontinentalna klima, zauzima ukupno 25% općinskoga prostora, a preostalih 75% čini slabije naseljeni brdsko-planinski dio s izraženom planinskom klimom, čiji reljef oslikavaju planina *Āemērnica* na sjeverozapadu, *Ārñnoriječkā vīsorāvan* na samome sjeveru, gajevski plato na sjeveroistoku i

Instituta 1989. godine voditeljice projekta Mevlide Garić-Karadža pod naslovom »Geografska terminologija«, u kojem u Uvodnim napomenama stoji: »Ovaj rad, pored Rječnika savremene srpskohrvatske geografske naučne terminologije, predstavlja neposredan rezultat istraživanja obavljenih u okviru istomiennog projekta. Projekat 'Savremena srpskohrvatska naučna geografska terminologija' realizovan je u Institutu za jezik u Sarajevu u razdoblju od 1986. do 1989. godine kao dio kontinuiranog višegodišnjeg bavljenja terminološkom problematikom. Lingvistička istraživanja i rezultati do kojih se došlo oslanjaju se i na geografska istraživanja i zajednički rad u projektu koji su realizovali u saradnji, prof. dr Natalija Mastilo – geograf i autor ove studije« (1989, 125). Rječnička je građa pod naslovom *Rečnik savremene srpske geografske terminologije* objavljena 2001. godine, a potom više puta reizdavana, i u elektronskoj formi (<https://yusundials.com/geografski-recnik/>), u izdanju Geografskog fakulteta u Beogradu pod autorskim imenom Natalije Mastilo, vjerujemo, zbog nepoznavanja činjenica u vezi s rječničkom gradom koja je bila dijelom rukopisne zaostavštine Natalije Mastilo, koja je poginula za vrijeme opsade Sarajeva 20. oktobra 1992. godine.

planina *Özren* na jugoistočnim dijelovima općine. *İlijāš* se nalazi u južnom dijelu sjevernog umjerenog toplotnog pojasa, ali zbog svoga reljefa, ima nešto oštriju klimu. Gornji dio općine najvećim je dijelom pod gustom šumom, koja zauzima 55% ukupne površine ili 17 141 ha, poljoprivredno zemljište zauzima 12 843 ha ili 40% i preostalih 5% ili 1185 ha je neplodno.

Geomorfološki, prostor ilijaške općine pripada unutarnjoj zoni bosanskohercegovačkih Dinarida, makroregiji bosanskog sredogorja sa pobrđima, zavalama i kotlinama (Lepirica 2009, 12). Brojna su nalazišta ruda, termalnih i mineralnih voda. Aktuelna je eksploatacija ležišta krečnjaka, dolomita, gline i mrkog uglja. U prošlosti je vršena eksploatacija mangana na području *Nišići – Čevljanovići, Dráževići*. Evidentirana su i nalazišta mangana između *Čevljanovića i Özrena*, nalazišta žive u *Dráževićima*, olova i cinka u *Kitoševićima* na lokalitetu *Mòrine*. U brdskim i planinskim predjelima u istočnom dijelu općine uz rijeku *Ljubinu*, te brežuljkastim terenima *Ljěševa, Sđvrlā i Pđdlugōvā* i urbanim dijelovima *İlijāša, Lūkē, Misočē* i drugih okolnih mjesta u sjeverozapadnom i južnom dijelu zastupljena je vodopropusna ilovasta glinuša, pogodna za obradu. Za jugoistočne predjele, predjele *Čevljanovića, Gájjevā, Kováčevićā* i okolnih mjesta karakteristični su krečnjaci i dolomiti.

4. Orografski apelativi u ilijaškoj toponimiji

U ilijaškoj su toponimiji našli odraza sljedeći orografski apelativi koji označavaju geografske objekte nastale prirodnim putem:

ada ‘riječni otok’ (< tur. *ada* ‘otok’) ⁷ *Ada* (PO)

br(daš)ce ‘manje brdo’ (v. *brdo* + *-ašce*) *Břca* (HO), *Břce* (HA, HO, IV, VI), *Brdāšce* (PO)

brdica ‘strana brda’ (v. *brdo* + *-ica*) *Břdica* (ELE), *Břdić-pđlje* (BA)

brdo top. ‘uzvišenje do 500 m, veće od brijega’ (< prasl. **břdo*) ⁸ *Ařkunino břdo* (STO), *Ařkunina břda* (STO), *Bānjevo břdo* (SR), *Běšino břdo* (STO), *Běštino břdo* (KAM),

⁷ U ovom slučaju riječ je o manjem, zatravnjenom otoku u rijeci *Bđsni*, a *ada*, ovisno o krajoliku, može označavati i drukčije geografske objekte, npr., ‘ostrvo’, ‘šuma’, ‘livada okružena vodom’, ‘niska močvara među kamenjem’ (Григорян 1975, 2). Raznolikost značenja nalazimo i kod drugih autora (Мурзаев 1984, 29–30). U rječniku *Savremene srpskohrvatske naučne geografske terminologije* (1988, 3) *ada* je »ostrvo koje nastaje u donjim tokovima ravničarskih rijeka u mjestima gdje je smanjena mehanička snaga vodotoka; ade nastaju taloženjem riječnih nanosa«.

⁸ Iako metaforičkog postanja, apelativ *brdo* donosimo u ovome radu jer je riječ o leksikaliziranom geografskom pojmu koji označava »uzvišenje u reljefu s nadmorskom visinom od 500 m. U osnovi je, obično, široko a na svome tjemenu može da ima dva ili više vrhova« (SSGNT 1988, 46). »U većini jezika riječ označava tkalačko brdo (u nekima samo to), a to je značenje starije od značenja ‘brdo, brijeg’« (Gluhak 1993, 148). Bilježe ga i Skok (1971–1974, I–204) »krosna, stan, razboj« i Šic (1994, 24) »brdo, breg«.

Bijelo brdo (HA) *Bòrovo brdo* (VI), *Břda* (VI), *Břdo* (BA, CR, DRA, ELE, HA, HO, IV, KAD, KAM, KU, LJU, ME, NA, ODŽ, PO, RI, RN, SR, STO, SU, VI, VO), *Břdo bānjevo* (SR), *Břdo dōca* (PO), *Břdo mālō* (IV), *Břdo Mōševac* (VI), *Břdo rāča* (SR), *Břdo šljēme* (RN), *Břdo vĕlikī dō* (VI), *Břdo viš kućē* (RN), *Břdo gāj* (DRA), *Cřvenā stjēna i dĕbelō břdo* (PO), *Dĕbelō břdo* (DRA, HA), *Dōnjē břdo* (VI), *Dūbrava břdo* (SR), *Dūbrave břdo* (SR), *Dūgō břdo* (SR, SU), *Gāj rúdno břdo* (VI), *Gōlō břdo* (KAM), *Gōrnjā břda* (VI), *Gōrnjē břdo* (STO), *Ispōd brda* (SR, STO), *Ĵunākovačkō břdo* (HO), *Kādino břdo* (KAM), *Kāračičkō břdo* / *Kāračkō břdo* / *Kōračkō břdo* (KU), *Karāula břdo* (KU), *Kōd brda* (CR), *Kōd kućē břdo* (CR), *Kōzjijē břdo* / *Kōzjē břdo* (DRA), *Křčevina břdo* (HO), *Lugōvino břdo* (RN), *Mālō břdo* / *Strāna* (PO), *Mālō břdo i strāna* (PO), *Mičino břdo* / *Mřčino břdo* (KU), *Nāljeskovac břdo menjāci* / *Nāljeskovica břdo* / *Menjāci* (HA), *Nĵiva pōd brdom* (STO), *Pašino břdo* (KU), *Pōd brdom* (VI), *Pod kōzjīm břdom* (DRA), *Rāskovo břdo* (DRA), *Stĵjene zā brdom* (RN), *Šĵibino břdo* (SR), *Šljēme zā brdom* (RN), *Šljivik břdo* (PO), *Trĕšnjevo břdo* (ME), *Šĕrifovo břdo* (SU), *Ū brdu* (PO), *Vĕlikō břdo* (IV), *Vōčnjāk břdo* (PO), *Žĕljivo břdo* (KAM), *Žilavā břda* (KAM), *Žilavō břdo* (KAM)

breča ‘sedimentna stijena’ (< tal. *breccia*)⁹ *Brĕča* / *Brĕca* (VI)

bregovača ‘njiva na brijegu’ (< v. *brijeg* + *-ov* + *-ača*) *Brĕgovača* (IV)

brijeg ‘manje brdo’ (< prasl. **bergъ*)¹⁰ *Brĕg* (SR), *Brĕgovi* (KAM, TR), *Brijeg* (CR, DRA, ELE, HA, HO, IV, KAM, KU, ME, NA ODŽ, PO, RI, RN, SR, STO, SU, VI, VO), *Brijeg gōrnjā nĵiva* (SR), *Brijeg kōd štalē* (VI), *Brijeg křčevina* (VI), *Brijeg lukina nĵiva* (SR), *Brijeg pūt* (VI), *Brijeg viš vōdē* (SR), *Dōnjī brijeg* (SR), *Gōlī brĕg*

Kod Murzaeva (Мурзаев 1984, 62) ‘brdo, stijena’, ali i ‘hrid, ponor’. Kod Snojā *brdo* -a od lat. ‘collis’ i lat. ‘pecten’ (18. vijek). »Enako je cslovan. *brĕdo* ‘strmina, grič’, hrv., srb. *břdo* ‘gora’, rus. *bĕrdo* ‘tkalski greben’, nar. ukr. *bĕrdo* ‘pobočje’, češ. *brdo* ‘tkalski greben, grič’. Pslovan. **bĕrdo* ‘hrib’ in ‘tkalski greben, glavnik’ (k soobstoju obeh pomenov prim. sloven. /gorski/ *grebĕn* – rus. *grĕbens* ‘glavnik’). Prvotnejši pomen je verjetno *nekaĵ ostrega, ostro orodje, ostro skalovje’. Blizu sorodno je stnord. *bord*, ags. *bord*, stvnem. *bort* ‘deska, tabla’ (< *kar je odrezano’), stind. *bardhaka*- ‘režoč’, posamostaljeno ‘tesar’, iz tkalskega izrazja še let. *birde* ‘statve’, *birds* ‘tkalski greben’«. Matasović i dr. (2016, 82) takoder navodi značenja 1. ‘uzvisina’; 2. ‘dio tkalačkog stana’. »Ove bsl. riječi izvedene su iz ie. korijena **b^herh₃-* ‘udarati ostrim oružjem’, v. boriti se. Pođemo li od ie. **b^hrh₃d^ho-*, najbliža je usporednica u germanskoj, usp. stvnj. *bord* ‘daska’«.

⁹ »Breča ‘stijena nastala cementovanjem krupnih komada (veličine preko 10 mm) drugih stijena (...) Naš izraz za ovaj pojam je kršnik’« (SSNGT 1988, 46–47). »Kršnik. Mehanički, klastični sediment sastavljen od uglatih komada zdrobljenog stijenja povezanih nekim vezivom (kalcitom, glinom)« (Malinar 2021, 19).

¹⁰ »Pozitivna forma reljefa nevelike (do 200m) relativne visine, sa srazmjerno blago nagnutim padinama (manje od 30°) okruglim vrhom i slabo izraženim podnožjem« (SSNGT 1988, 47). Usp. »prasl. **bergu* ‘brijeg’ (stsl. *brĕgъ*) < germ. **bergaz* (njem. *Berg*)« (Matasović 2008, 50). V. također, Matasović i dr. (2016, 85) i Šic (1994, 29). Kod Snojā »Enako je stcslovan. *brĕgъ*, hrv. *brijĕg*, srb. *brĕg*, rus. *bĕreg*, češ. *břeh*. Pslovan. **bĕrgъ* se je razvilo iz ide. **bherg^hho-* ‘vzpetina, breg’, iz česar je še stvnem. *berg*, nem. *Berg* ‘gora’. Ide. baza **bherg^h-* je pomenila ‘dviĵovati se’. *Brĕg* je torej *nekaĵ, kar se dviĵuje’«.

(ME), *Gòlī brêg* / *Gòlī br̥jêg* (SR), *Gòlī br̥jêg stârā kùćīšta* (SR), *Īkonīča br̥jêg* (CR), *Ispòd brijega* (IV), *Īvaničkī br̥jêg* (DRA), *Īvaničkī br̥jêg, dvòrište i škòla* (DRA), *Īvik br̥jêg* (NA), *Mèlin br̥jêg* (VI), *M̃rkī br̥jêg* (IV), *Na bregu* / *Na br̥jêgu* (SR), *Pàljika br̥jêg* (STO), *Pètrov br̥jêg* (BA), *Pòd brijegom* (PO, VO), *Srèdnjī br̥jêg* (KAM), *Sredok brijeg* (SU), *Strána i br̥jêg* (SR), *Trâvnjāk br̥jêg* (HA), *Vèlikī br̥jêg* (SU), *Vòčnjāk br̥jêg* (PO), *Vřt br̥jêg* (IV), *Za bregom* / *Zà brijegom* (SR), *Zákršće br̥jêg* (VI), *Živanīn br̥jêg* (HA)

budža ‘rupa, jama’ (< tur. *cübb* < ar. *ğubb*)¹¹ *Bùdžovac* (PO)

čokor ‘udolina’ (< tur. *çukur*)¹² *Čòkòr* (RI), *Čòkòr dò* (PO), *Čòkòr lédina* (RI)

derventa ‘tjesnac’, ‘stražarnica na takvom mjestu’ (< tur. *derbent* < perz. *derbend*)¹³ *Dèrvènta* (CR, KAD)

do(I) ‘manja dolina, udolina’ (< prasl. i stsl. *dolъ*)¹⁴ *Bùkov dól* (BA), *Dò* (CR, ĆE, DRA, ELE, HA, HO, IV, KAM, KU, LJU, ME, NA, ODŽ, PO, RI, RN, SR, SU, STO, VI, VO), *Dòbrodò* (HO), *Dòbrodól* (HO), *Dòca* (PO, SR), *Dòci* (PO), *Dól* (BA, CR, DRA, ELE, IV, KAD, KAM, KU, ME, NA, ODŽ, PO, RN, SR, STO, TR), *Dóla* (PO, SU), *Dól bàšća* (PO, ELE), *Dól bàšća* (ELE, RI), *Dól ili br̥jêšće* (PO), *Dól kod vrélā* (ELE), *Dól pòd kućòm* (DRA), *Dól potomèrija* (PO), *Dól râvan* (VI), *Rusákov dò* (SU), *Rúšev*

¹¹ U našem slučaju bunar, prirodni izvor u naselju *Mrákovo*, ali je imenovan prema dubini.

¹² Kod Murzaeva nalazimo geografski termin *çukur* ‘padina, kotlina, uska plitka jaruga, udubljenje, jama’, turskog, odnosno perzijskog porijekla. U ruskoj se literaturi susreće i oblik *çunkur*, a u Iranu bilježi toponime *Čokur* i *Čokurkend* (Мурзаев 1984, 444). Također, varijantni oblik *čokir*, ‘jaruga, klisura, bunar’ (Мурзаев 1984, 443). Riječ ne nalazimo kod Škaljića, ali ga donosi Mulahalilović (1976–92, 210) u svome rječniku *Orijentalizmi u srpskohrvatskom jeziku I* (rječnik je u rukopisu, nastao kao dopuna Škaljićevu rječniku), gdje se navodi da je *çukur* ‘jama; ognjište ukopano u zemlji’, te donosi toponim *Çukur Česma* »naziv za jedan predio starog Beograda, prozvan po istoimenoj česmi«. Kod Grigorijana nalazimo oblike *čikur*, *çukur* ‘jama’ (Григорян 1975, 246).

¹³ Kod Nikonova *derbent* je složenica od iran. *der*, *dar* ‘vrata, tjesnac, prolaz’ i *bend* ‘pregrada’ (Никонов 1966, 119), kod Škaljića također složenica od perz. *der* ‘vrata’ i *bend*, prez. osn. od *besten* ‘vezati, svezati’, odakle je izveden i toponim *Derventa* (Škaljić 1979, 212). Navedeno tumačenje Nikonov vezuje samo za toponime *Derbent* na području Kavkaza i Kaspijskog mora, dok bosanski toponim *Derventa* dovodi u vezu sa značenjem ‘šuma’ na osnovu apelativa *drvo* (Никонов 1966, 120). Vidjeti također »*der-vent*, *dervend* < perz. *dar* – vrata i perz. *band* – čvor, uzao; brana, nasip; perz. *darband* – sljepa ulica; prolaz, kanjon; tvrđava« (Haverić i Šehović 2017, 186). Kod Murzaeva također ‘klanac, uski prolaz u planinama’, ‘prolaz’, ‘utvrda’, ‘predstraža’ (Мурзаев 1984, 150).

¹⁴ Kod Šica (1994, 47) ‘nizina, ulegnuće tla, udolina’. Kod Snoja »*dól* prisl. ^{lat.} ‘deorsum, desuper’, star. *dōl*; *dōli*, *dōlu* (...) S sloven. *dōli* je enako stcslovan. *dolē*, hrv. *dōlje*, srb. *dōle*, nar. rus. *dōli*, češ. *dole* ‘spodaj, dolí’. Pslovan. **dolъ* je iz prvotnega tožilnika smeri, **dolē* pa iz mestnika samostalnika **dōlъ* ‘jama, vtolina, dolina’, kar je dalo sloven. *dōl* ‘dolina’, cslovan. *dolъ* ‘jama, dolina’ i dr. To se je razvilo iz ide. **dholo-* ‘obok, vtolina, dolina’, kar je dalo tudi gr. *thólos* ‘obokano okroglo poslopje na dvorišču, kjer so shranjevali orožje in orodje» (Snoj 2016).

dô / *Rúšev dôl* (ME), *Sàšesti dô* (PO), *Sûhî dô* (CR, LJU), *Sûhî dôl* (LJU), *Sùhodô* (IV), *Sùhodôl* (NA)¹⁵, *Šîrokî dô* (RN), *Vèlikî dô* / *Vèlikî dôl* (VI), *Vèlikî krivodô* (SU)

dolac ‘do pogodan za obradu’ (< v. *do(l)* + *-ac*)¹⁶ *Dólac* (BI, HO, KAD, ME, RI)

dolača ‘veća dolina, nepogodna za obradu’ (< v. *do(l)* + *-ača*) *Dòlača* (CR)

dolić ‘manji do’ (< v. *do(l)* + *-ić*) *Dòlîć* / *Dòlić* (BA, CR, HA, IV, KAM, KU, PO, SR, SU, VI) *Dòlić fùgovîčā* (VI)

dolina ‘površina između uzvišenja, veća od dola’ (< prasl. i stsl. *dolb* + *-ina*)¹⁷ *Dòlina* (HA, HO, SR, DRA, IV, STO, VI), *Dolîna Mûmijevîh* (PO), *Dòline* (DRA, HA, IV, RN, STO, SU), *Vèjrovine dòline* (RN)

dolinica ‘manja dolina’ (< v. *dolina* + *-ica*) *Dolînica* (DRA, RI, VI)

dragača ‘duga dolina’ (< prasl. **dorga*)¹⁸ *Dràgača* / *Dragàča* (CR, PO), *Dràgača vèlikā* (CR), *Ispod dràgačē* (CR), *Mālā dràgača* (CR), *Šljivîk dragàča* (PO)

dumača / duman ‘uvala’, ‘dubodolina’¹⁹ *Dùmača* (KU), *Dumànlija* / *Dumanlina* (PO), *Karàula dùmača* (KU), *Šljivîk dumànlija* (PO)

¹⁵ Usporediti sa Suhodo u Hadžićima. »Pridjev suhi dobio je po tome što na samom početku ove doline ponire potocić Jažve, koji izvire 500 metara sjeverno, ispod objekata u Suhodolu. Prostor između mjesta poniranja i ponovnog izviranja potoka naziva se Suhi do (Suhodo), što ima svoje logičko objašnjenje. Mjesto gdje potocić ponire i zove se Ponor, a u vrijeme proljetnih kiša i otapanja snijega ovdje se ponekad stvori jezero« (Aladžuz 2016, 102–103).

¹⁶ Šic (1994, 47) za *dolac* kaže da je to »zemlja ili skup zemalja dobre vrste, koja je naplavljena od bregova sa svih strana delovanjem vode«.

¹⁷ *Dolina* je »negativni linijski izduženi oblik reljefa koji ima opšti pad od gornjeg dijela prema donjem. Nastaju erozivnim djelovanjem stalnih vodotoka – rijeka« (SSNGT 1988, 68). Kod Snoja »*dolina* -e ž lat. 'vallis' (15. stol.), *dolinar*, *dolînac*, *dolînski*. Isto je hrv., srb. *dòlina*, rus. *dolina*. Pslovan. **doli'na* je izvedenica od pslovan. **dôlb*, sloven. *dôl* 'manja dolina'« (Snoj 2016).

¹⁸ Draga – 'spust, strma padina, strmina' (Григорян 1975, 72). U *Speleološkom rječniku* »DRÀGA – Klanac bez vodenog toka, ali može imati i značenje uvale. U Istri i Hrvatskom Primorju znači morska uvala, manji zaljev« (Malinar 2021, 22). Usporedi sa Draga od »prasl. **dorga* 'uska rečna dolina, klanac' ili 'krčevina, utrina', (...) Prasl. reč u osnovi kao postverbal od **dǫrgati* 'trgati, čupati' izvorno je svakako značila iskrčen komad zemljišta« (Loma 2013, 78). Kod Snoja »*dràga* -e ž 'manjša dolina, manjši ozek zaliv' = lat. 'vallicula, sinulus maris', star. 'jarek na travniku' (18. stol.). Enako je hrv. *dràga* 'dolina, soteska, morski zaliv', rus. *dorôga* 'cesta, pot, proga, tir', češ. *dráha* v enakih pomenih. Pslovan. **dôrga* je verjetno sorodno s pslovan. **dôrgnōti* 'drgniti, odtrgati, razdreti, izkrčiti'« (Snoj 2016).

¹⁹ Nejasne etimologije. Kod Matasovića i dr. 'duboka izrovana dolina'. »Zacijelo u vezi s *dùmača* 'duboka dolina' (18. st), ali etimologija nije jasna« (2016, 207). Riječ nalazimo u RHSJ (1880–1976, II–884) 'duboka dolina', ali »ne zna se postarije« (1880–1976, II–884), također kod Jahića (1910, 164) »a) duboka dolina, duboka uvala; udolina, dubodolina«. Šic (1994, 26) među kraškim dolinama navodi nazive *dùmača* i *dùmān*, sa značenjem 'dubodolina' kraške morfologije (Šic 1994, 50–51), kod Šimunovića (1972, 199) također *duman* 'dubodolina'. Prema Škaljiću, toponim *Dumànlija* mogao bi biti orijentalnoga porijekla metaforičke motiviranosti prema izgledu, od *tumànlije* «široke šalvare, gaće, dimije» < tur. *tuman* – perz. *tumbān* (Škaljić 1979, 623).

gora ‘planina, šumovit kraj’ (< prasl. i stsl. *gora*)²⁰ *Dônjā plàčigora* (CR), *Gôrnjā plàčigora* (CR), *Plàčigora* (CR), *Pùtimica gòra* (IV)

greben ‘vrh brda ili planine, stijena koja strši’ (< prasl. **greby* < prasl. **gresti*, *grebo*)²¹ *Luka pòd grebenom* (SR)

greda ‘uzvišenje’, ‘stijena’ (< prasl. **gręda*)²² *Gręda* (VI)

grič ‘brežuljak, glavica’ (< prasl. *gъričь*)²³ *Grič* (SU)

hrid ‘veliki i goli kamen, živac, stijena’²⁴ *Hríd* (DRA, PO, RN), *Hridača* (DRA), *Hrídje* (DRA), *Ríd* (HA)²⁵, *Ridače* (DRA), *Šljivik na hridu* (PO)

hum ‘brežuljak, glavica’ (< prasl. **хъlmъ*)²⁶ *Hùm* (ČE, VI), *Hùm i rãvne* (ČE)

²⁰ *Gora* se u SSNGT (1988, 135) navodi sinonimno s planina, »jasno istaknuto prostrano uzvišenje u reljefu kopna, koje se izdiže iznad okolnih nižih i zaravnjenih terena – podnožja. Prema postanku razlikuju se nabrane, rasjedne i vulkanske P; prema tektonici – vjenačne i gromadne P; prema visini – niske (do 1000 m), srednje (1000 do 2000 m) i visoke P. (preko 2000 m)«. »Postalo od psl. *g'ora* (...) < ie. **g^{er}er(H)*- ‘šumovita planina’« (Matasović i dr. 2016, 285).

²¹ U SSNGT (1988, 140) navodi se sinonimno s hrbat, »1. najviši dio planine – kada je uzak, oštar, krševit, nazupčen; 2. oštra nadvodna ili podvodna uzvišenja morskog dna (npr., Srednjoatlantski greben ili hrbat); 3. stijene u priobalnim vodama – na pribrežnoj terasi, ostaci klifa koji su se sačuvali prilikom njegovog pomjeranja (u ovom značenju upotrebljava se termin greben, ne i hrbat)«. U *Speleološkom rječniku* greben je »uski stjenoviti rbat na planini. Može biti horizontalan ili nagnut« (Malinar 2021, 21). Vidjeti, također, i kod Grigorjana (Григорян 1975, 58). »Postalo od psl. **greby* (...), od istog korijena koji je u **grepsti**, **grebati**. Greben je isprva ono čime se grebe, češalj« (Matasović i dr. 2016, 297).

²² Grede su »zajednički naziv izdignutih, relativno nevisokih pozitivnih formi reljefa različitog porijekla« (SSNGT 1988, 140). Kod Šica (1994, 91) ‘pješčani sprud’. U *Speleološkom rječniku* greda je »ista-knuti izdužen stjenoviti oblik čest na kraškom reljefu« (Malinar 2021, 22). Murzaev navodi da ovaj termin »u geografskoj terminologiji možemo smatrati toponomastičkom metaforom« jer je u većini slovenskih jezika preuzet iz građevinske terminologije (Мурзаев 1984, 139). Također vidjeti Matasović i dr. (2016, 297).

²³ Matasović i dr. riječ dovode u vezu s korijenom riječi *gora*. »Najvjerojatnije postalo od psl. **gъričь* < a. p. b) (sln. *grič*), što je izvedeno od istog korijena od kojega je i *gora*. Riječ je u tom slučaju postala od **g^{er}rH-ih₂*-« (2016, 299). Na problematičnu etimologiju upućuje RHSJ (1880–1976, III–425), Bezljaj (1977, I–177) i Škok (1971–74, I–616), koji upućuje na moguću vezu sa vlat. *grettius* < **grēdius*, a romansko posredništvo potvrđuje i Šimunović. »Takvi rimski leksički relikti jesu griža (i top. Grižice), Grič (top. Veli grič) ‘litice, kamenje izrovano vodom’ od predrimskog **grēdiu* (di > ž: griža), odnosno *grettii* (tti > č: grič)« (Šimunović 1976, 14). U *Speleološkom rječniku* grič je »šumovito uzvišenje iz kojega izviriše iskrapano stijenje« (Malinar 2021, 25).

²⁴ Nejasne etimologije. U *Speleološkom rječniku* navodi se sinonimno sa klisura, klanac, kanjon (Malinar 2021, 31). Također, vidjeti RHSJ (1880–1976, III–694). »Riječ nejasna podrijetla. Kod nas je u starijoj literaturi zabilježena samo kod štokavaca. Postoji i u mak. *pùdo* i u toponimu *Ohrid*. Zacijelo je posuđena iz nekog predslav. jezika Balkana« (Matasović i dr. 2016, 336).

²⁵ Kod Grigorjana nalazimo geografski apelativ *rid / rit*, sinonimno s *hrid*, *hritka*, *hrit*, i *hrt*, značenja ‘brdo, nasip, uzvišenje’. (Григорян 1975, 187)

²⁶ Hum je »kupasto uzvišenje izgrađeno od krečnjaka koje se diže sa dna kraškog polja. Visina mu može dostići i više stotina metara« (SSNGT 1988, 159). U *Speleološkom rječniku* hum je »usamljeno

kik top. 'planinski vrh, isturena stijena' (< prasl. *kyka 'pramen kose')²⁷ Kik (IV)

klanac 'usjek među brdima' (< prasl. *kolnъcъ)²⁸ Klánac (ME, PO, SU)

klančina 'veliki klanac' (< v. klanac + -ina) Klànčina (KU), Klànčine (KU)

klančište 'mjesto sa više manjih klanaca' (< v. klanac + -ište) Klànčišta (VI), Klànčište (HO, SU)

klisura 'kanjon' (< grč. kleisoura)²⁹ Klisura (PO)

kosa 'padina' (< prasl. *kosъ)³⁰ Kòsa (BA, HA, IV, KAD, LJU, NA, PO, SR, VO), Kòsa Özren / Kosa-Ozren (SR), Kòsa râvan (SR), Kòsa žžničká (HA), Kòsa-pût (HA), Srědnjâ kòsa (KU)

uzvišenje na kraškoj visoravni ili polju. Ponegdje i: kum, holm, holmec, hom, um, umac« (Malinar 2021. 27). »Postalo od psl. *xъlmъ (...)», što je posuđeno iz germanskog *xulma- (...) Germanska je riječ izvedena od ie. *kelH- 'uzdizati se'« (Matasović i dr. 2016. 340).

²⁷ U vezi s apelativom *kik*, koji je, sudeći po njegovoj prisutnosti u ovdašnjoj oronimiji naročito, u prošlosti bio frekventan topografski naziv, RHSJ (1880–1976, IV–949) upućuje na usporedbu s apelativom *kuk*, navodeći da je to »ime mjestima, najčešće brdima«. »Od istoga su korijena i *kukma*, *kičma*. Dublja je etimologija nejasna« (Matasović i dr. 2016, 438). Apelativ nalazimo i kod Šica (1994, 17), čije je tumačenje ovoga termina metaforičko, od let. *kukumus* 'guka, grba' > stpolj. *kika* 'bogalj' > ukr. *kykit* 'zakrčljali prst, patrljak'. »Tako je sh. reč *kik* kao oronim danas svuda poznata, a kao apelativ, naprotiv, manje, i to se *kičom* uvek naziva brdo sasvim određena izgleda. (...) Oblik brda koji se redovno označava kao *kik* opisuju ovako: 'kik je ispupčenje na brdu'. Kao geografski termin nalazimo ga i kod Grigorjana u obliku *kitka*, uz sinonimne nazive *kičer*, *kičera*, *kičero* s osnovnim značenjem nevelike šume na uzvišenom mjestu (Григорян 1975, 97). S tim u vezi pogledati *Pokičēr* u *Toponimiji otoka Murtera* (Skračić 2010, 329–330). Usporedi, također, s Kik u okolini Maglaja, »Kik je zaobljen planinski vrh s malo zašiljenim najvišim dijelom« (Lisičić 2010, 255), i Pokik u zeničkoj kotlini. »Pokik – planinski vrh smješten u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine – u blizini grada Zenice, 60 km sjeverozapadno od glavnog grada, s nadmorskom visinom od 1032 metara« (Bašić 2016, 158). Kik, »kako se danas zove voda/česma u Jarićima«, u tuzlanskoj toponimiji dovodi se u vezu s drukčijom motiviranošću. »Kik dolazi od imenice fitonimnog porijekla kikovina, po čijem raslinju/drvetu je bio bogat i poznat ovaj kraj« (Kasumović 1991, 127). Također, usp. u *Toponimiji Radevine* Kik i Kičer / Kičer i napomene: »Za Kik je zanimljivo to da se kao toponim sreće i kod lužičkih Srba, dok se kod ostalih Slovena ne sreće (Loma 1994, 233). Kičer je rasprostranjeniji u slovenskom svetu, iako su i kik i kičer od istog korena (Loma 1994, 233)« (Petrović-Savić 2013, 38). Matasović, preko riječi kičma, dovodi u vezu s tur. *kuç* 'stražnja strana' (2016, 438), s tim u vezi vidjeti također Škaljić (1979, 407).

²⁸ Klanci ili tjesnaci su »dijelovi dolina koji imaju uske, duboke i strme strane. V. također sutjeska« (SSNGT 1988, 196). U *Speleološkom rječniku* »uska dolina strmih bokova bez vode tekućice« (Malinar 2021, 30). Matasović apelativ dovodi u vezu s korijenom koji je u *klati* »ako je izvorno značenje 'usjeklina između dvije strmine'« (2016, 444, 445).

²⁹ Klisura je »uska, duboka dolina strmih strana u planinama. Za razliku od kanjona, dno K. nije u potpunosti zauzeto koritom rijeke. Nastaje vertikalnom erozijom, tj. intenzivnim usijecanjem vodenog toka« (SSNGT 1988, 201). U *Speleološkom rječniku* navodi se sinonimno uz »(grč. *kleisura*) klanac, kanjon, hrid« (Malinar 2021, 31).

³⁰ I kod Šica 'brdska kosa, padina' (1994, 41). U *Speleološkom rječniku* »kosina, padina brijega, laz« (Malinar 2021: 32). Matasović riječ navodi kao balkansku, čije je dublje porijeklo nejasno (2016, 450).

kosica ‘manja kosa’ (< v. *kosa* + *-ica*) *Kòsica* (KU, PO)

kotlina top. ‘prostrana dolina’ (< prasl. i stsl. *kotьль* ‘kotoa’)³¹ *Kòtlina* (HA, SR), *Kòtline* (HA, SR)

kraj top. ‘zavučeni ili rubni dio zemljišta, predio’ (prasl. i stsl. *krajь*)³² *Krāj* (HA), *Tisov krāj* (VI)

krš ‘stijena, oštro kamenje’ (< prasl. **krъšь*)³³ *Krš* (DRA, HA, IV, KU, NA, SR, SU, TR), *Krš iznad ivika* (NA), *Krš viš ivika* (NA), *Krš-pónor* (KU), *Krš-stijena* / *Krš-stijene* (KU)

laz ‘duga ravna njiva’, ‘kultivirano zemljište, prohodni dio padine’ (< prasl. **lazь* ≈ **lězti*: plaziti)³⁴ *Dùgolāz* (PO), *Lāz* (ME), *Lāze* (DRA, HA, HO, IV, KAM, ME, SR),

³¹ *Kotlina* je »ulegnuće u Zemljinoj kori, zatvoreno sa svih strana ili otvoreno s jedne ili dviju uzajamno suprotnih strana (u slučaju dreniranja rijeke). (...) Ponekad se termin upotrebljava kao sinonim za depresiju« (SSGNT 1988, 215). »Postaló od **kotьlina* (...), što je izvedeno od psl. **kotьль*« (Matasović i dr. 2016, 489).

³² *Kraj* je »l. prostorna cjelina koja može imati uslovne ili određenije granice, a karakteriše se određenim geografskim (npr. primorski kraj), istorijskim (npr. novooslobođeni krajevi), ekonomskim (npr. nerazvijeni kraj) i drugim obilježjima; ponekad sinonim za oblast, područje, krajinu; 2. prema nekim autorima, najmanja u hijerarhiji geografskih regija na relaciji oblast - predio - kraj; (npr. Panonska oblast - srednjohrvatska Panonija /predio/) - Pokuplje i Turopolje (kraj); 3. administrativno-teritorijalna jedinica u nekim republikama SSSR-a« (SSGNT 1988, 215). Kod Šica (1994, 95) ‘rub, kraj; oblast, obala’. Usp. sa »Krāj (< kraj ‘predio između korita rijeke i gorskoga vijenca’)« (Vidović 2011, 224). »Apelativ kraj u Neretvanskoj krajini i Popovu označuje predio između korita rijeke (u ovome slučaju Trebišnjice) i gorskoga vijenca (visokih brdskih vapnenačkih masiva koji omeđuju sjeverni i južni dio Popovskoga polja)« (Vidović 2011, 225). Matasović upućuje na isti korijen kao u *krojiti* (2016, 492, 508).

³³ »*Karst* / *kras* / *krš*« jeste »kompleks oblika reljefa i hidrografske pojave koje se javljaju u oblastima građenim od stijena rastvorljivih u vodi (krečnjaka, dolomita, gipsa), kao rezultat hemijske i mehaničke erozije u tim stijenama« (SSGNT 1988, 1980). Porijeklo riječi je upitno. Riječ je kao geografski termin prisutna u mnogim jezicima. »Tal. *carso*, njem. *Karst* (...) Nalazi se i u grčko-rom. i u arb. *kursh*.« »Varijanta od arhaičnoga *kras*, sa ar > r: *krš*. Nije isto po porijeklu što i *krš* > *krhak*« (Skok 1971–74, II–180). »Ponekad se smatra da je *krš* u značenju specifičnog reljefa istoga podrijetla kao i *kras*, no tada su formalne veze nategnute. U značenju ‘ono što je skršeno, lom, nered’ riječ je potvrđena u 19. st.« (Matasović i dr. 2016, 512). Kod Šica (1994, 44, 59) ‘stenje, šljunak’, *krās* m. ‘karst, neplodno tle’. U *Speleološkom rječniku krš, kras* ili *karst* jest »reljef sa specifičnom morfologijom, nastao u karbonatnim stijenama (vapnencima i manje u dolomitima)« (Malinar 2021, 32). Kod Snoja »*krš* -a m ‘stijene, kamenje oštih ivica’ = lat. ‘loca saxosa’, stara. *krš* (19. stoljeće), *kršje*, *kršec*. Isto vrijedi i za hrvatski, srpski *krš* ‘stijena, kamen, krš’. Slav. **krъšь* je izvedeno od pslovan. **krъšiti* ‘lomiti, lomiti’, slovenski *kršiti*, hrvatski, srpski *lomiti* i izvorno znači ‘razbijen, usitnjen kamen’« (Snoj 2016).

³⁴ Kod Murzaeva nalazimo *laz*, *lazina* u značenju ‘šumski proplanak, dio polja očišćen od grmlja i drveća, proplanak; put divljih životinja, šumski put’ (Мурзаев 1984, 201). Šic (1994, 73) navodi ‘prosek, krčevina, iskrčeno mesto; njiva u šumi; mala njiva u kamenitom predelu’, također, ‘polje u šumi nastalo krčenjem stabala’ (Григорян 1975, 116). Kod Matasovića i dr. ‘iskrčeno mjesto u šumi; neobrađena zemlja’ (2016, 542). Usporedi sa *Laz* od »prasl. **lazь* ‘prokrčena staza u šumi, krčevina’« (Loma 2013, 129), s *Lazine* u Hadžićima (Aladžuz 2016, 105–106) i *Lāzina* u Podveležju. »U ovim krajevima lazine su njive nastale poslije krčenja šume« (Peco 1990, 151). U *Speleološkom rječniku laz* je »strma padina. Ponekad

Làze dônjē (HO), *Làze pod cèstōm* (IV), *Làznī dō* (SU), *Lùkov làz* (SR), *Pòd lazama* (ME), *Pod laze / Pòdlaze* (HA), *Šljivik ràvnē làze* (VI), *Vilove làze* (VI), *Vrt laza* (VI), *Vùkov làz* (SR), *Zà lazama / Za laze* (HA)

lazić ‘mali laz’ (< v. *laz* + *-ić*) *Làzić* (HA)

lazina ‘veliki laz’ (< v. *laz* + *-ina*) *Làzina* (KU, ME, PO, RI, SR, TR), *Làzine* (KU, SR, VI)

ledenac ‘jama s hladnim izvorom’ (< prasl. **ledenъcb*) *Ledènačkā lōza* (HO)³⁵

ledenica ‘jama u kojoj se zadržava led’ (< prasl. i stsl. **leděнь* + *-ica*; **ledenica*)³⁶ *Ledènica* (SU), *Ledèničkā kōsa* (HO)

luka ‘zemljište uz vodu’, ‘močvarna livada’ (< prasl. **lŭka*)³⁷ *Lúka* (BA, CR, ĆE, DRA, ELE, HA, HO, IV, KAM, KU, LJU, ME, NA, ODŽ, PO, RI, SR, SU, STO, VI, VO, VRB), *Lúka / Pòtok* (STO), *Lúka bàra* (SU), *Luka i usijela* (ĆE), *Lúka i zéčeva nŭva* (SR), *Lúka i žáreva nŭva* (SR), *Lúka kod džámijē* (SR), *Lúka kòd kučē* (IV, STO), *Lúka kod mlina* (IV), *Lúka kod pòtoka* (STO), *Lúka pòd grebenom* (SR), *Lúka pòd jasenom* (KAM), *Lúka pòd javorom* (SR), *Lúka pòd kučōm / Luka pod kučom* (SR), *Lúka pod kùtušōm / Lúka pod kùtošem / Luka pod Kutušem* (SR), *Lúka pod òraham* (SR), *Lúka pòd stārōm kùčōm* (SR), *Lúka pod tovarijama / Lúka pod tovarijōm* (SR), *Lúka strána* (RI), *Lúka uz cèstu* (SR), *Lúka viš džámijē* (SR), *Lúka* (IV, PO, SR), *Luka-zakućnica*

i kao brina« (Malinar 2021, 34). Također, u vezi s rudarstvom, »prolaz u rovu ili na površini nazivao se *laz* (лаз)« (Rodić 1986, 144).

³⁵ »Izvedeno od ledènjāk > ledènjāčkī < leden **leděнь*« (Matasović 2016, 543).

³⁶ *Ledenica* je »jama smještena na visinama preko 2.000 m (nekad i niže) u kojoj se nalazi led nastao od snježnice koja ne može da oteče kroz začepljene pukotine na dnu jame, nego se nagomilava i ledi (npr., ledenica ispod Triglava)« (SSNGT 1988, 228). U *Speleološkom rječniku* definirana je kao »speleološki objekt visokogorskog krasa u kojem stalno ili veći dio godine ima leda« (Malinar 2021, 34). Matasović i dr. (< psl. **léd(věňb*, stsl. *leděнь*); Postalo od **ledenica*, **leděnica*, izvedeno od **leděнь*, izvedeno od **leď*. »Najstarije je značenje ‘jama, odnosno mjesto pod zemljom za čuvanje leda’« (2016, 543). Usporedi s *Ledenica* u Hadžićima. »Toponim *Ledenica* označava mjesto gdje se nalazi pećina, odnosno kraška jama, u kojoj se u toku čitave godine zadržava led. Usmeno predanje govori da su, nakon izgradnje željezničke pruge Sarajevo – Mostar, ovdje, u toku ljeta, dolazili sarajevski slastičari da vade led i nose ga u slastičarne u Sarajevo. Dolazili bi vozom iz Sarajeva, a od Tarčina do *Ledenice* konjima. Na konjima bi u noćnim satima, kad je znatno hladnije, dopremili led u Tarčin na željezničku stanicu, a odatle vozom u Sarajevo« (Aladžuz 2016, 106).

³⁷ U savremenoj geografskoj naučnoj terminologiji *luka* je »mjesto na obali okeana, mora ili unutrašnjih vodenih puteva s pripadajućom vodenom površinom, s kompleksom objekata i instalacija koje obezbjeđuju sidrenje brodova, vršenje utovarno-istovarnih radova i drugih operacija za opsluživanje plovidbe« (SSNGT 1988, 237), što je izvan arealnog značenja u ovome radu. »Postalo od psl. *lŭka*... ‘uvala, močvara’ (...) Prvotno je značenje ‘zavoj rijeke’ iz čega se razvilo ‘luka, uvala’ i vlažno područje (u zavoju rijeke)’ > ‘livada’« (Matasović i dr. 2016, 569). Dunja Brozović Rončević (1999, 38) apelativ *luka* navodi među nazivima za blatišta. U našem arealu *lukom* se naziva i svaki komad obradivog zemljišta, ne samo uz vodu. Isto i kod Šica (1994, 66); (Skok 1971–74, II/281). Usporedi s *Luka / Luka* u Hadžićima (Aladžuz 2016, 99–100).

(KU), *Lúke* (ČE, HO, KAM, STO, VO), *Lúke / Lúke* (SR), *Lúke* (HA, VI), *Průžnā lúka* (SR), *Ispod lúčicā* (CR), *Ispod lúčicē* (CR), *Ljēpā lúka* (SR), *Lēpā lúka* (SR), *Širokā lúka* (DRA, SU)

lukčić/lukečak ‘manji komad zemlje, obično uz vodu’ (< v. *luka -čić-ečak*) *Lukčić* (PO), *Lukéčak* (SR)

maj(a) ‘šumovit kraj, uzvišenje, planinski vrh’ (alb. *mal, malj, maja*)³⁸ *Mājina* (SR, SU), *Mājina nǎvva* (RI), *Mājine sjěće* (SR), *Mājna* (DRA, RN, SR, SU), *Mājnā nǎvva* (RI), *Mājne* (RN)

mezo ‘polje’ (< mađ. *mező*) *Mězava* (HA), *Mězevo* (HA)

nadstijena ‘mjesto iznad stijene’ (< *nad-* + v. *stijena*) *Nādstijene* (VI)

nanos ‘riječni talog koji donese bujica’ (< *na-* + prasl. **nositi, *nesti*)³⁹ *Nános* (PO, IV), *Nános rijékē* (STO)

naplav ‘riječni nanos’ (< *na-* + prasl. **plyti*)⁴⁰ *Náplavak* (HA)

obala ‘predio uz rijeku ili jezero’ (< prasl. **obvala ← o(b) + val*)⁴¹ *Ōbala* (VO), *Ōbale* (ML)

otok ‘kopno okruženo vodom’, ‘riječni rukavac’ (< *o(b)-* + prasl. **tokъ*)⁴² *Ōtok* (ODŽ), *Ōtok ù Bosni* (KAD)

³⁸ U *Speloeološkom rječniku* za *maj* se navodi da je i »česti toponim ilirskog podrijetla za vrh« (Malinar 2021, 35). »Još jedan oblik starijeg arhetipa *mal (malj)* primećuje se kod nekih toponima, npr. kod tipa *Moja (Maja)*, kod or. *Majevisa (...)*« (Docí 1984, 284). »Očigledno je, dakle, da je ime *Majevisa* složenica od osnove *maj* i nastavaka *-ev* i *-ica (...)* Predpostavljam samo da se radi o jednoj reči koja postoji i u savremenom arbanaškom jeziku i koja znači: brdo, planina. To je i reč *mal (malj)* i *maja (...)* Značajno je, međutim, da se reč *Majevisa* javlja i kao apelativ. Mnogi iz predela *Majevice* odlaze u manastir *Ozren* u planini *Ozrenu*. Po njihovu povratku odatle može se čuti da govore kako je tamo velika *majevisa*, po-drazumevajući pod tim šumu uopšte« (Filipović 1969, 12).

³⁹ *Nanos* je »1. zajednički naziv za rastresite kvartarne nanose na Zemljinoj površini, nezavisne od uslova njihovog nastanka (pijesak, šljunak, glina i dr.); 2. tvrde čestice koje rijeke i struje unose u akumulacije, jezera i mora. U rijeke N. dospijevaju usljed razaranja korita i erozije u bazenu riječnog sliva; 3. priobalni morski N.; u poređenju s drugim tipovima morskih N. karakterišu se visokim stepenom pokretljivosti« (SSNGT 1988, 278). Također, ‘blato, zemlja, pijesak nanesen vodom’ (Григорян 1975, 140).

⁴⁰ *Naplav*, ‘riječni nanos’ (Григорян 1975, 140, 156), za više značenja pogledati *plavilo* (Григорян 1975, 156).

⁴¹ *Obala* je »granični pojas između kopna i vode koji predstavlja područje njihovog uzajamnog dejstva. Riječna obala je dio strane riječnog korita koji se nalazi iznad nivoa vode u rijeci« (SSNGT 1988, 292). Matasović i dr. bilježi (16. st. ‘zid, bedem, nasip’; 19. st. kopno uz more, rijeku ili jezero’), »izvedeno od obaliti ‘oboriti, srušiti’ (17. st.), (starije i obvaliti (16. st.)) < psl. **obvaliti (se)* (...) Starije značenje ‘zid, nasip’ razvilo se od toga što se zidovi i nasipi grade svaljivanjem kamenja« (Matasović i dr. 2021, 33–34).

⁴² *Otok* je »dio kopna okružen sa svih strana vodama okeana, mora, jezera ili rijeka« (SSNGT 1988, 305). Kod Šica (1994, 93) *otokъ* ‘ostrvo’, *otъloka* ‘voda koja otiče’ (Šic 1994, 81), ‘pobočni krak reke’ (Šic 1994, 83). »Postalo od psl. **obtokъ* (...) Izvorno je značenje bilo ‘(kopno) oko kojeg teče voda’. U sjevernim

pad⁴³ top. ‘dolina’, ‘terasasti dijelovi obradivog zemljišta, terase obično vezane uz vlasništvo’ (< prasl. i stsl. *pasti*)⁴⁴ *Pād* (TR), *Pādališće* (ČE), *Pādalište* (CR, ČE, IV), *Padić* (HA, SR), *Padić kùća i dvòrište* (SR), *Padinovica* (SU), *Pàdovi* (PO), *Pàdòvnica* (CR), *Padòvnice* (CR)

palučak ‘zemljište nepravilnog oblika kraj vode’ (< *pa-* + prasl. **lōka* + *-ak*)⁴⁵ *Palùci* (SU), *Palučak* (KAM, SU, VI), *Palučić* (KAM),

pik top. ‘vrh’ (< njem. *Pik* ← fr. *pique* ‘šiljak koplja’)⁴⁶ *Pìk* (PO)

plan(a) ‘ravan’, ‘pašnjak’ (< prasl. **polnъ*)⁴⁷ *Plân* (SR), *Plána* (PO), *Plána kòrtina* (PO), *Plánac* (RI), *Plâne* (CR, HO, IV, ME, PO, RI, SR, SU, VI), *Plâne do gràdilišta* (RI), *Plâne do púta* (RI), *Plâne pod pútom* (RI), *Plâne râvan* (RI), *Plâne u òkuci* (RI), *Plâne više púta* (RI), *Plane-Gaj* (RI)

planina ‘uzvišenje iznad 500 m’ (< prasl. **polnina*)⁴⁸ *Planina* (KU)

plat top. ‘ravan’ (< vlat. **plattus* ‘ravan, ploščat, širok’)⁴⁹ *Plât* (IV)

slavenskim jezicima značenjski je razvoj bio drugačiji: ‘ono što otiče’ > ‘oteklina» (Matasović i dr. 2021, 90).

⁴³ Apelativ *pad* i sve izvedenice u ovom slučaju imaju isto značenje.

⁴⁴ Šic (1994, 48), *pād*, gen. *pādi*, f. ‘do’, odatle *pādina* ‘mali do’.

⁴⁵ Slično kao i s apelativom *luka* i apelativ *palučak* u našem arealu nije isključivo vezan za blatišta (Brozović Rončević 1999, 38), i ima značenje manje obradive površine među neobradivom. Kod Šica (1994, 67) *pālucak* ‘mala, nepravilna luka’. Usporedi s *Paločak* (Palučak) u Hadžićima (Aladžuz 2016, 100–101).

⁴⁶ *Pik* je »(franc.) 1. planinski vrh sa oštrim završetkom; 2. najviša tačka planinskog vrha, nezavisno od njegovog oblika« (<https://yusundials.com/geografski-recnik/>). ‘Oštri planinski vrh’ (Мурзаѳ 1984, 289). “Posuđeno preko njem. *Pik* iz fr. *pique* ‘koplje, šiljak’ (od korijena koji je u *piquer* ‘bosti’ < vlat. *piccare* onomatopejskoga postanja, usp. *pikati*) (Matasović i dr. 2021, 123).

⁴⁷ »Posuđeno preko njem. *Plan* iz fr. *plan*, izvorno ‘ravna površina’, od lat. *plānus* ‘ravan’« (Matasović i dr. 2021, 132). Usporedi s *Plane* u Hadžićima (Aladžuz 2016, 108).

⁴⁸ *Planina* je »jasno istaknuto uzvišenje u reljefu kopna, koje se izdiže iznad okolnih nižih i zaravnjenih terena - podnožja« (SSNGT 1988, 323). »Postalo od psl. **polnina* (sln. *planina*) 1. ‘visoravan’; 2. ‘visoko gorje’ (...) što je izvedeno od pridjeva **polnъ* ‘ravan, neobrasao drvećem’ (...) U slavenskom je izvorno značenje ‘visoravan’ iz čega se razvilo suvremeno značenje koje je u mnogim govorima istisnulo naslijeđenu imenicu *gora*, izvorno ‘šumovit kraj’« (Matasović i dr. 2021, 132).

⁴⁹ U rječniku geografskih termina navodi se samo *plato* (franc.), »visoka ravnica s ravnom ili talasastom, slabo raščlanjenom površinom, ograničena oštrim rubovima od susjednih nižih ravničarskih prostranstava« (SSNGT 1988, 327). Skok (1971–74: II–677) upućuje na metaforičko značenje. »Dalmato-romanski leksički ostatak iz kuhinjske terminologije od vlat. *plattus*”, ‘tanjur’«. Matasović i dr. navodi *plātō*, »izvedeno od *plat* ‘ravan’ < vlat. *plattus* ‘plosnat, širok’«, što je u vezi s *plāta* »posuđeno iz njem. *Platte* ‘ploča’ < srvnj. *platte*, *blatte*, što je iz srlat. *platta*, poimeničeni pridjev od *plattus* ‘plosnat, širok’ (2021, 134–135).

podbrijeg ‘mjesto pod brijegom’ (< *pod-* + v. *brijeg*) *Pòdbrijeg* (VI), *Pòdbrežje*⁵⁰ (HO), *Pòdbrežnjača* (PO), *Pòdbrijeg* (PO), *Pòbregovi* (PO), *Pòbreža* (PO)

podbrdo ‘mjesto pod brdom’ (< *pod-* + v. *brdo*) *Pòdbrdo* (STO)

podgor(a) ‘mjesto pod gorom’ (< *pod-* + v. *gora*) *Mekteb Mahala Podgora* (PO), *Pòdgor* (SR), *Pòdgora* (SR), *Pòdgora* (SO), *Pòdgornica* (SR)

podravan ‘mjesto ispod ravni’ (< *pod-* + v. *ravan*) *Pòdrāvan* (IV, VI), *Pòdrāvanj* (IV)

poljana ‘ravno prostrano zemljište’ (< prasl. i stsl. *pol'e* ← ie. **pol-* > prasl. **pol'ana*)⁵¹ *Poljàna* (KU, PO, SR), *Poljanci* (SR), *Poljanci / Dònjē poljàne* (SR), *Poljanci / Patajci* (SR), *Poljanci pod pútom* (SR), *Poljàne* (KU, PO, SR)

polje ‘ravnicā’ (< prasl. i stsl. *polje* ← ie. **pol-*)⁵² *Pòlja* (VR), *Pòlje* (ČE, DRA, ELE, HA, IV, KU, LJU, ODŽ, PO, STO, SU, VO, VR), *Pòlje / Ū polje* (ELE), *Pòlje grādilište* (PO), *Pòlje kàsídōli* (HA), *Pòlje viš grēblja* (ELE), *Pòlje / Okò kučē* (ODŽ), *Poljica* (PO), *Poljice* (KU, PO, RI), *Pòljika* (KU, SR, SU), *Pòljine* (VI), *Srēdnjē pòlje* (VO), *Vēr pòlje* (PO)

ponor ‘rupa’, ‘provalija’ (< *po-* + prasl. **nora*)⁵³ *Pònijēr* (VI), *Pònor* (DRA, HA, IV, KAM, KU, RN)⁵⁴, *Pònorac* (RN)

⁵⁰ Usporedi sa Pòbrežje u trebinjskoj Lastvi, »brdovito područje na padini nekog većeg uzvišenja« (Hadžimejić 1987, 42). Kao varijantni toponimski lik javlja se toponim *Brēzje* (< prasl. **berza* ‘listopadno bjelogorično stablo’ *Betula*).

⁵¹ Termin nalazimo kod Grigorjana pod odrednicom *polje* sa značenjem manjeg ravnog mjesta u planini koje nije obraslo šumom (Григорян 1975, 163); (Фасмер 3, str. 322). »Postalo od psl. *polje* < **pol-hl₂-yo-*, od ie. korijena **pelh₂-* ‘širok, plosnat, ravan’ (možda je od istoga korijena i stvnj. *feld* ‘polje’), v. *planina*« (Matasović i dr. 2021, 163).

⁵² »Termin P. upotrebljava se u raznim značenjima: 1. kraško udubljenje s ravnim dnom i strmim stranama - kraško polje (najčešće); 2. sinonim za njivu (oranicu); 3. prošireni dio kotline nastao najčešće fluvijalnim procesom; 4. niži, uravnjeni deo kotline; 5. otvoreno, ravno zemljište; 6. figurativno: oblast, područje nečega, npr. polje visokog vazdušnog pritiska« (SSGNT 1988, 342). Također, ‘otvoren predeo, ravnica, stena; oranica’ (Šic 1994: 69).

⁵³ Ponor je »prirodni otvor na karstifikovanoj površini (po obodu ili na dnu erozione doline, kraške jame, vrtače, uvale, polja), koji apsorbuje atmosfersku vodu ili vodu povremenih i stalnih vodotoka, odvođeci je u dubinu« (SSGNT 1988, 344). U *Speleološkom rječniku* »otvor u tlu gdje se gubi površinski vodeni tok« (Malinar 2021, 43). Kod Snoja (2016, 568) i »*ponorъ* ‘mesto, kjer reka ponikne’, odatle i *ponitrek*«. »Postalo od **ponorъ*, što je izvedeno od **ponerti*» (složeno od **po-* i **nerti* ‘roniti’ < ie. **nerH-* ‘potopiti se’« (Matasović i dr. 2021, 167).

⁵⁴ Usporedi s Ponor u trebinjskoj Lastvi, ‘duboka udolina’ (Hadžimejić 1987, 42).

porat ‘luka’, ‘uvala’ (< tal. *porto* ← lat. *portus*) *Pòraci* (SU), *Pòratak* (DRA, HO, SU, STO), *Porátak* / *Pòratak* (SU), *Pòratci* (SU), *Pòratke* (SU), *Pòretak*⁵⁵ (KAM, SU, STO), *Pòretak višē stalē* (STO), *Pòretak* / *Bàra* (STO), *Pòretkovica* (VR)⁵⁶

površ ‘zaravan na vrhu’ (< *po-* v. *vrh*) *Pòvrša* (ME), *Pòvršine* (ME), *Pòvršje* (ME, RN)

prevoj ‘ulegnuće’ (< *pre-* + prasl. **viti*)⁵⁷ *Mālā prévoja* (SR), *Pod rāvnīm prévojem* (SR), *Prévoja* (HO, SR), *Prévoje* (SR), *Prévojem* (SR), *Rāvnō prévoje* (SR), *Za prevojnica* / *Zaprévojnica* (SR), *Za prévojnīcōm* (SR)

priboj ‘dubodolina’ (< prasl. **prijobj*)⁵⁸ *Priboj* (BA, RN), *Pribuša*⁵⁹ (CR)

prud ‘nasip, sprud’ (< prasl. **prōdъ*)⁶⁰ *Prūda* (PO)

pučina ‘tjesnac’ (< prasl. **pōknoiti* ‘rascijepiti se, puknuti’)⁶¹ *Kod pučinē* (CR), *Pučina* (CR), *Pučine* (CR)

⁵⁵ Riječ je o vokalnoj supstituciji, koje su u ilijaškoj toponimiji česte i raznovrsne, supstituciju a > e, osim u navedenom primjeru, nalazimo i u primjerima *Kōsanica* (ELE) / *Kōsenica* (VO), *Mīléc* (VI), *Ōmanice* / *Ōmenice* (VI), *Ōmenice* (VI), *Palūžec* (DRA) (Ibrišimović 2022, 311). O ovoj vokalnoj supstituciji u bosanskim dijalektima vidjeti više u: Bulić 2009, 148–153).

⁵⁶ Usporedi s *Porat* (*Poratke*) u *Hadžićima*, gdje je zabilježen kao jedinstven toponim (Aladžuz 2016, 190). Također, »*Pòratak* (< *ratak* < *rt/ratac* ‘početak kose’)«, uz objašnjenje, »S obzirom na to da u mjesnim govorima ne postoji apelativ *rt/rat*, pučka etimologija tome doskače na način da mijenja lik toponima *Poratak*, *Poredak* ili *Poretak* (‘prvi vrh u gorskom vijencu’). Moguće je da se i u Popovu nekoć rabio apelativ red ‘kamen živac’, pa je došlo do ukrštanja apelativa *rt/rat* i red« (Vidović 2011, 224).

⁵⁷ *Prevoj* / *prijevoj* – sedlo jeste »sniženje u planinskom grebenu prema kome po objema padinama obično prolaze gornji dijelovi riječnih dolina ili njihovih manjih pritoka podesni za povezivanje. P. su mjesta najlakšeg prelaska iz jedne planinske doline u drugu, npr. prevoj Krnovo (Crna Gora), Ivan-sedlo, Kupreška vrata (Bosna i Hercegovina), Ljubelj (Slovenija) i dr. U ovom značenju susreće se i termin vrata« (SSGNT 1988, 353). Nastalo od *préviti* < psl. *perviti*, što je složeno od **per* (< psl. *per* ‘kroz, preko’) i psl. **viti* < ie. **weyh-* ‘viti, svijati’ (Matasović i dr. 2021, 195, 556). »U geografskom smislu značenje se razvilo od ‘mjesto gdje se gora ili gorska kosa previja’« (Matasović i dr. 2021, 216).

⁵⁸ Također *pribiti* < *pri-* + prasl. i stl. *biti* ‘zapljuskivanje, udaranje talasa o obalu’, ‘mjesto izloženo vjetru’. *Priboj* nalazimo kod Grigorjana sa značenjem visoke strme riječne obale (Григорян 1975, 170); (Loma 2013, 179). Kod Šica (1994, 38) *prijeboj* je ‘dubodolina’. *Priboj* je također i stočarski naziv za tor. »Leti ovce zatvaraju u torovima, a zimi u pribojima. Priboj se podiže u selu, oko kuće za stanovanje ili pored nje, kao i na planinskom pašnjaku« (Radovi 1956, 8).

⁵⁹ Riječ je o toponimu s istom apelativnom osnovom, proširenom nastavkom *-uša*. »Varijabilnost toponimskih likova u pogledu roda, broja i vida« prisutna je u ilijaškoj toponimiji, a dvorodnost, osim u navedenom, bilježimo i u primjerima *Dóla* (PO, SU) / *Dól* (BI, HO, KA, ME, RI), *Krúzi* / *Krúge* (VI), *Med* (NO) / *Mèda* (BA, CR, KU, PO, RI, RN, SR, VI), *Među drumama* / *Među drùmima* (VI), *Ōsoja* (CR) *Ōsoji* (NO), *Šljāk* / *Šljāka* (VO) (Ibrišimović 2022, 318).

⁶⁰ Kod Šica (1994, 92) među geografskim terminima *prūd* je ‘peščani sprud, dina’. Također kod Matasovića i dr. *prud* je ‘peščani nanos’ < psl. **prōdъ* < ie. *(s)prondo-* (srvnj. *spranz* ‘pukotina’) od korijena **(s)prend* ‘brzo se pomicati’ (2021, 249–259).

⁶¹ U mjesnome leksiku *pučina* je procjep u stijeni. Riječ je kao geografski pojam potisnuta u savremenog govornoj praksi, a slične odraze nalazimo u glagolima *raspučiti* ‘otvoriti’, *ispučiti*, npr. šljive,

zabrdo/zabrđe ‘mjesto iza brda’ (< *za-* + v. *brdo*) *Zàbrdo* (ELE, STO, SU), *Zàbrdom* (DRA, ELE, NA), *Zàbrđani* (CR, VI) *Zàbrde* (DRA)

zaratje ‘mjesto iza hridi, izbočine’ (< *za-* + prasl. **рътъ*)⁶² *Zàràtje* (VI), *Zàràtje dô* (VI), *Zàràtjev dô* (VI), *Zàràtjev dô / Krûzi* (VI)

ravan ‘ravnicā’ (< prasl. **орвѣнъ*)⁶³ *Bòračkà rāvan* (CR), *Boròvničkà rāvan* (CR), *Boròvničkà rāvan* (CR), *Čelikova rāvan* (ME), *Číckov rāvan* (ME), *Čòlícà rāvan* (STO), *Dòl rāvan* (VI), *Dòlnjā rāvan* (PO), *Fātina rāvan* (SU), *Gòrnjā rāvan* (HO), *Hàdžijina rāvan* (SR), *Hàdžina rāvan* (SR), *Hòdžina rāvan* (NA, SR, SU), *Ispod ràvnī* (SR), *Iznad ràvnē* (KU), *Iznad ràvnī* (KU), *Ĵariušina rāvan / Ĵariušnā rāvan* (NA), *Ĵàsenova rāvan* (SR), *Kòsa rāvan* (SO), *Kùrtagina rāvan* (VI), *Lādeva rāvan* (CR), *Lāzina rāvan* (KU), *Mālā rāvan* (SU), *Miletina rāvan* (SU), *Miùšjā rāvan* (SU), *Miùžanjā rāvan / Miùžjā rāvan / Miùžnjā rāvan* (SU), *Nèžirhodžina rāvan* (SU), *Perečka rāvan / Pèročkā rāvan* (NA), *Plāne rāvan* (RI), *Pòdjame i rāvan* (VI), *Pòdkuènica rāvan* (VI), *Pòtoci, strāne i rāvan* (KU), *Rāvan* (CR, DRA, IV, HA, HO, KAD, KU, ME, NA, PO, SR, SU, STO, VI, VO), *Rāvan brèst* (SR), *Rāvan číckova* (ME), *Rāvan Mārkovac* (KU), *Rāvan nĵiva* (KU), *Rāvan viš kuèčē* (KU, SU), *Rāvan za Bečirevcem / Rāvan za Bečirovcem / Rāvan za Bečirovcom* (SR), *Rāvan zelènika* (VI), *Rāvan-lazine* (KU) *Sklādina rāvan*, (VI), *Srèdnā rāvan* (VI), *Strāna i rāvan i pòtoci* (KU), *Šljivik rāvan* (VI), *Tisanečkā rāvan* (VI), *Tisovčeva rāvan* (VI), *Tòrnā rāvan* (SU), *Viš kuèčē rāvan* (STO), *Vlāhova rāvan* (STO), *Vòènjāk rāvan* (VI), *Vòlojačā rāvan* (SU), *Vr̄t rāvan* (VI), *Žùtā rāvan* (SU)

‘pootvarati ih i osloboditi košpica’ i sl. Apelativ *pučina* u značenju tjesnaca nalazimo kod Grigorjana, »pučina ‘planinska klisura’ (Григорян 1975, 180). Murzaev, također, među drugim značenjima navodi odraz u bugarskom jeziku gdje *pučina* označava ‘duboki uski klanac’ te dovodi u vezu s apelativima *puča* ‘brežuljak s podzemnim ledom’, karakterističan za reljef u istočnom Sibiru, i *pučilo* ‘ponor’ (Мурзаев 1984, 319). Matasović i dr. za *pučinu* navodi značenje ‘otvoreno more’, postalo od psl. **pučina*, »što se obično izvodi od korijena **puč-* koji je u *puknuti*, *pucati*« (2021, 253).

⁶² *Rt* je »istureni dio kopna koji zalazi u more, jezero ili rijeku. Obično je građen od čvrstih stijena, ali može biti i od nanosa (npr. Zlatni rat na ostrvu Braču)« (SSGNT 1988, 382). U našim je primjerima zastupljen oblik *rāt*. Kao i oblik *rt*, na kopnu je poprimio drugo značenje. »Forma sadržaja *arat* i varijante uvijek predstavljaju referent koji s tri strane oplakuje more, a četvrtom se drži za obalu. U standardnom jeziku je to *rt*, poluotok. Samo u jednom slučaju, toponim sam zabilježio na kopnu (DO, Zaglav), doduše u blizini mora, ali ga se ono ne dotiče. Izduženim oblikom podsjeća na one uza samo more, pa je vjerojatno došlo do transfera forme sadržaja. Arat je dakle sasvim sigurno nekada bio geografski termin, ali danas više nije u toj upotrebi« (Skračić 1989, 62–63).

⁶³ U SSGNT (1988, 368) samo ravnicā/ravnina kao »oblik reljefa Zemljine površine koji se karakteriše malim nagibima i neznatnim kolebanjima visina; jedan od najznačajnijih elemenata reljefa Zemljine površine. R. mogu ležati ispod nivoa mora (npr. Prikaspijska), mogu biti nizijske – s visinom od 0 do 200 m, više od 200 do 500 m i visijske (preko 500 m)«. Matasović i dr. navodi primarno značenje ‘isti, jednak’, »dublja etimologija je nesigurna« (2021, 277).

razdolje ‘duga dolina među bregovima’ (< *raz-* + prasl. *doḥ*) *Rázdolje* (SR)⁶⁴

rupa ‘otvor, jama’ (< prasl. **rupa*)⁶⁵ *Rüpa* (VI), *Rüpe* (ME, SR, VI),

rupača ‘otvor iznimne dubine’ (< v. *rupa* + *-ača*) *Rüpača* (HA), *Rüpača* (VO)

rupina ‘otvor u zemlji, rudokop’⁶⁶ (< v. *rupa* + *-ina*) *Rüpina* (SR), *Rüpina pod pútom* (SR), *Rüpine* (HA, SR, STO)

sljeme ‘vrh planine’ (< prasl. **selme*)⁶⁷ *Šljême zà brdom* (RN), *Šljême* (RN)

stijena ‘zid, kamena litica’ (< prasl. i stsl. **stěna*)⁶⁸ *Ispod dügĭh stĭjēnā* (PO), *Slömljenā stĭjēna* (PO), *Stiena vela / Stĭjēna vĕlā* (KU), *Stĭjēna* (HO, KU, TR, RN, VI), *Stĭjēne* (HO, TR, VI), *Stĭjēne zà brdom* (RN), *Stĭjēna cĭrvenā* (PO), *Stĭjēna* (VI), *Stĭjēne* (PO)

st(i)jen(č)ica ‘mala stijena’ (< v. *stijena* + *-(č)ica*) *Stĭjēnica* (VI), *Stĭjēncica / Višnjičkō bĕdo* (SR), *Stĭjēncice* (VI), *Stĭjēnica* (HA, HO, IV, ME), *Stĭjēnice* (HO, IV, ME)

strana top. ‘padina’ (< prasl. **storna*)⁶⁹ *Īz onē strānē* (STO), *Iznad strānē* (STO), *Pōpetnā strāna* (HA), *Stūdenā strāna* (SR), *Strāna* (CR, ĆE, DRA, ELE, HA, HO, IV, KAD, KU, LJU, ME, NA, ODŽ, PO, RI, RN, STO, SR, SU, TR, VI, VO, VR), *Strāne* (ME, KAD, HO, SR, STO, VI), *Strāna dō* (SR), *Strāna i brĭjeg* (SR), *Strāna i rāvan i pōtoci* (KU), *Strāna ili sāsница* (PO), *Strāna ispōd kučē* (SR), *Strāna ispōd Račē* (SR), *Strāna iznad baščē / Strana iznad bašće* (SR), *Strāna iznad Račē* (SR), *Strāna krāj kučē* (SR),

⁶⁴ Usporedi s *Rázdolje* u trebinjskoj Lastvi, »zaravan na kome je raskrsnica šumskih puteva« (Hadžimejić 1987, 42) i *Rázdölje* u Podveležju, predio u Veleži (Peco 1990, 156).

⁶⁵ Navedena su imenovanja u vezi s prirodnim udubljenjima na Zemljinoj površini. Osim geografskoga značenja ‘rupa u zemlji, čatrnja’ (Šić 1994, 58), ovaj je apelativ nekada označavao rudnik, odnosno rudarsku rupu, a rudari su nazivani rupnicima. »Rudarska jama, rov, rudarsko okno naziva se u Zakonu o rudnicima rupa (roupa), a takode i u nekim našim poveljama. « (Rodić 1986, 143). Vukanović (1998, 82) navodi tri značenja termina rupa (roupa) u srednjovjekovnom rudarstvu u zemljama centralnog Balkana, vještačka rupa, rudarsko okno i rudnik (Ibrišimović 2022, 175–203). Matasović i dr. navodi da je riječ »nesigurnog postanja, a hrv. *rüpa* formalno je i semantički izvodivo iz korijena *(H)*revp-* ‘kopati, probiti’« (2021, 312).

⁶⁶ U lokalnoj se leksici najčešće dovodi u vezu sa starim rudokopima.

⁶⁷ Prema ie. korijenu **k’el-* ‘sakriti, pokriti’ (u **k’elH-men-*) »značenje ‘sljeme’ razvilo bi se iz ‘poklopac, pokrivalo’« (Matasović i dr. 2021, 359).

⁶⁸ »Prirodni agregat minerala više ili manje postojanog mineraloškog i hemijskog sastava, koji obrazuje samostalno geološko tijelo u Zemljinoj kori« (SSGNT 1988, 410); ‘litica, stena’ (Šić 1994, 45). U *Speleološkom rječniku* ‘litica’ je također jedno od značenja (Malinar 2021, 53). »Postalo od psl. *stěna* ‘kamen, stijena, zid’ (...) < ie.**styeH-*« (Matasović i dr. 2021, 389).

⁶⁹ »Bok planine, padina brda« (Šić 1994, 32). Kod većine autora obuhvaćenih ovim radom ne nalazimo niti jedno od značenja koje odgovara ispitivanom arealu, npr., »STRANA - pravac; prostor, lokalitet, regija, rub, udaljeno mjesto, suprotna obala rijeke« (Мурзаев 1984, 370). Matasović i dr. navodi značenja ‘strana, zemlja’, također ‘prostor koji se prostire uz nešto, iza ili ispred nečega; zemlja, oblast, područje; dio tijela’ (2021, 392).

Strána krúzi (VI), *Strána kùća* (VI), *Strána òmanica* (VI), *Strána pod béčòm* (VI), *Strána pod gúvnom* (LJU), *Strána pòd kućòm* (NA, SR, STO), *Strána pòdkučnica* (NA), *Strána trávnyĵák* (VI), *Strána ù bari* (VI), *Strána viš kućē* (IV, SR), *Strána više pòtoka* (HA), *Strána zà mlavõòm* (SR), *Strána zà mlavõòm* (SR), *Strána zà štalõm* (STO), *Strána Bòrkovi* (HA), *Vèlikā i mālā strána* (SU), *Vèlikā strána* (NA, SR)

strančica ‘mala strana’ (< v. *strana* + *-čica*) *Strànčica* (KAM, PO, VI)

surduk ‘provalija, klanac’ (< mađ. *szurdok*)⁷⁰ *Sùrduk* (RN), *Sùrduk dô* (RN)

špilja (< grč. *spelaión* ‘pećina’)⁷¹ *Špilja* (PO)

tuk ‘zaobljeni vrh brda’⁷² *Tùk* (ČE, HA, ODŽ, PO, RI, RN, SR, VO), *Tùk i pòdrum* (ODŽ), *Tùk i topòla* (ČE), *Tùkovi* (HA), *Tùk zálisac* (HA)

ulica ‘uski prolaz’ (< prasl. **ulica*)⁷³ *Ŭlica* (CR, DRA, HA, HO, IV, KAM, KU, LJU, PO, RN, RN, SR, STO, SU, TR, VI, VO), *Ŭlica zágrebnica* (PO), *Ŭlica i dvòrište*

⁷⁰ Etimološka su tumačenja problematična, iako rječnici uglavnom upućuju na tursko porijeklo i saglasna su u vezi s apelativnim značenjem, ‘klanac, jaruga, provalija’. Riječ ne nalazimo kod Škaljića. U Akademijinu rječniku (RHSJ 1880–1976, XVII–43) »u Bosni Do Surduk kod sela Papratnice u Visočkom kotaru (...) SURDUP, m. topogr. naziv. vidi Surdun, možda je i neka veza sa surduk. (...) Na severoistočnoj podorini Žijova (u Crnoj Gori) padaju u oči imena: Surdup, čije ime znači provala, ali mu ne znam porekla.« Rječnik upućuje i na vjerovatnoću porijekla iz mađarskog *szurdok* (klanac). Kod Šica (1994, 26, 52) nalazimo također oblik *surdup* kao udubljenje u krasu, ‘vrtača koja se kanalom produžuje u pećinu’. Usporedi sa *Sùrdup-strána* u Podveležju (Peco 1990, 158).

⁷¹ Špilja je »speleološki objekt u kojem prevladavaju horizontalni ili blago nakošeni kanali. Vrste špilja: vodoravne, uzlazne, silazne, etažne, razgranate, vodene, suhe itd. Naziva se još: špilja, peć, pećina, jama« (Malinar 2021, 54). Nastalo iz ngr. *σπήλα* ‘jama, spilja’ < grč. *σπήλαιον* (Matasović i dr. 2021, 445).

⁷² Značenje je navedeno prema mjesnom leksiku i referentu. Nejasne etimologije. Skok (1971–74, I–340) povezuje s nazivom čuka za ‘brdo, greben’, »balkanska riječ mediteranskog porijekla (upor. *tükü* (...) od *tük*)«. Kod Murzaeva nalazimo termin *tuka* ‘zemlja, tlo, glina, prašina...’ (Мурзаев 1984, 406). Grigorjan navodi termin *tukma* sa značenjem ‘isturena stijena’, također u prenesenom značenju, prijekorno ‘glava’ (Григорян 1975, 225). U ovom slučaju porijeklo je tursko, u bosanskom ustaljeno u imenici *tokmak* (< tur. *tokmak* ‘malj; glavat, debeo komad drveta’; ‘glupan’ (Škaljić 1979, 618), ima odraza i u bosanskoj onomastici (Tokmaković, prezime; Mulahalilović II/400).

⁷³ Apelativ *ulica* čest je u toponimiji u ispitivanom arealu, svi se toponimi s ovim apelativom odnose na mikroriferente, koji jasno upućuju na zaključak da apelativ *ulica* u sastavu toponima koji ih identificiraju nemaju mnogo veze sa značenjem ovoga apelativa u savremenom bosanskom jeziku. »Svi znamo kako danas izgleda ulica; (...) Nekada, međutim, u davna vremena i na nekim dalekim prostranstvima, nije bilo tako. Tada nije bilo ni asfalta, ni velikih zgrada naslonjenih jednih na druge, ni automobila, ni tramvaja i trolejbusa, ni električnih stubova sa žicama, ni crveno-žuto-zelenih semafora. Ljudi su gradili kuće (“skrovišta”) pokraj kakvog prirodnog kamenitog udubljenja da bi njime mogli lakše hoditi i jedni druge u dobru ili u nevolji pohoditi. To su obično bila korita presahlih potoka ili manje kamenite vododerine. Tako je nastala i sama reč ulica (od ula, što je značilo “put”, a pre toga “udubljenje” ili “korito potoka”)« (Šipka 2007, 66). Kod Grigorjana nalazimo termin *ulej*, sa značenjem ljevkašte jaruge, klanca na strmoj planinskoj padini kojom otječe voda pri kiši; odakle je izvedeno i *ulica* sa značenjem ‘golo mjesto na strmoj šumovitoj planinskoj padini’ (Григорян 1975, 229), također *uluk* < tur. *uluk* ‘uska i duga

(KU), *Ūlica i kùčīšte* (HA), *Ūlica ispod béca* (VI), *Ūlica pod béčom* (VI), *Ūlica stārō kùčīšte* (SR), *Ūlica nřīva* (HA), *Ūlice* (KAM, ME)

usjel(ina) ‘prostrana padina’ (< u- + prasl. i stsl. *sěsti*)⁷⁴ *Ūsela*⁷⁵ (SR), *Ūsijela* (ČE), *Ūsjel* (KAD), *Ūsjelina* (DRA, RI, PO, SR), *Ūsjelina Drāgošev dō* (SR), *Ūsjeline* (RI)

val(a) ‘dolina’ (< lat. *vallis*)⁷⁶ *Vāl* (VI)⁷⁷

vijenac top. ‘zaravan na grebenu’, ‘planinski masiv’ (< prasl. i stsl. *věnyць*)⁷⁸ *Ispod vijenca* (VI), *Vijénac* (HO, SU, VI), *Vījenac* (SR, VI)

vlačūžina ‘tjesnac’ (< prasl. **volkti* ‘vući’)⁷⁹ *Vlačūžine* (DRA)

vlaka ‘uska, duga dolina’ (< prasl. **volkti* ‘vući’) *Vlāke i órlovača* (RI)⁸⁰

jaruga’. Matasović i dr. također za **ŭlica** navodi značenje ‘uzak prolaz, procjep’, od psl. *ŭlica*, izvedeno od **ŭlb(jb)* ‘procjep, panj’ < ie. **h₂ewl-* ‘uzak prolaz, procjep’ (2021, 507).

⁷⁴ U RHSJ (1880–1976, IX–861) »ŭselina f. strmac, vrlet«. Sjesti od psl. **sěsti* < ie. *sed-* ‘sjesti’ (Matasović 2021, 343).

⁷⁵ Riječ je o ekaviziranom toponimskom liku. Jedna od karakteristika ilijaških toponima jeste neujednačena realizacija glasa *jat*, koja varira od ijekavske, ekavske do ikavske. Tako, osim u katastarskim knjigama (*Belica* RN, *Gorela* HA, *Oselina / Osjelina* SR, *Breg* SR, *Brest* SR, *Brestovi* BA, *Goli breg* ME, SR, *Korito reke* SR, *Korito reke Ljubine* SR, *Leska* IV, ST, *Medvedov do* KAM, IV, *Na bregu / Na brijegu* SR, *Ravan brest* SR), ekavizirane toponimske likove, istina, u znatno manjem obimu, bilježimo i na terenu, kao što su npr. *Dětelina* PO i *Lěpā lūka*, uz *Lījepā lūka* SR (Ibrišimović 2022, 313–314).

⁷⁶ Termin nalazimo kod Murzaeva »VALA - dolina, udubina, nizina« (Мурзаев 1984, 96), također, »do, usek« (Šic 1994: 49). Grigorjan navodi rumunsko porijeklo »rum. *vāle* ‘dolina, porječje’« (Григорян 1975, 36)

⁷⁷ Ilijaški je *Vāl* (VI) putić na području staroga grada Dubrovnika. Usporedi *Vāl* u *Mikrotoponimiji trebinjske Lastve*, »uzdignuti dio terena koji ima oblik talasa« (Hadžimejlić 1987, 41).

⁷⁸ »Dugački planinski greben, izdužen u pravcu opšteg prostiranja slojeva i odvojen od graničnih paralelnih vijenaca izduženim dolinama tektonskog ili erozivnog porijekla«, kao dio sintagme *planinski vijenac* (SSGNT 1984, 325). Kod Murzeva »VIJENAC – planine, izdužene u krug ili polukrug« (Мурзаев 1984, 99). Matasović i dr. navodi značenje ‘plesti, svijati’ ie. korijena **weyh₁-*, od kojeg je postalo psl. **věnyць* (2021, 551).

⁷⁹ U Akademijinu rječniku *vlačuge* su »unakrst sklepani kolci na kojima orači dovoze plugove« (RHSJ 1880–1976, XXI–146), s tim u vezi i vlačiti »vlačom drljati«, ali i »vući, potezati po čemu što teško« (RHSJ 1880–1976, XXI–145). Vidjeti također Григорян (1975, 39). Matasović i dr. navode glagol **vláčiti** od psl. **volčiti* »koji je od istog korijena koji je u **vući**«, koje je postalo od **volkti* < **welk-* (2021, 559, 573).

⁸⁰ Ovo je ime šume, livade i voćnjaka u *Ribaričima*, *vlāka* je apelativ za stazu u šumi kojom se izvlače oborena stabla. Usporedi sa *Vlāka* u trebinjskoj Lastvi kojom se imenuje »zaravanak u brdu ili ‘njiva krivudava, čoškasta, uska i duga’« (Hadžimejlić 1987, 41), *Vlačuge* i *Vlāka* u Podveležju »u vezi s glagolom vlačiti: gdje se nešto vlačilo, prodol, ravnica« (Peco 1990, 162). Usp. i sa *Vlačeg* »mednjik banj-skih sela (...) stsrp. *vlačeg* ‘presedlina’ (...) Up. oronim *Vlāčeg* koji u oblasti Pivske planine beleži Cicmil 164 uz objašnjenje da reč znači presedlinu, kosu između dva dola; *Vlačeg* i u Bosni kod Kupresa. Inače reč vlačeg znači jak gvozdeni lanac koji služi za vučenje, izvedena je od *vlačiti* < prasl. **volčiti*« (Loma 2013, 45). Također i *vlāka* ‘ravni do, gola strana brda’ (Šic 1994, 49).

vrh top. 'najviša tačka' (< prasl. **vrъxъ* arh. 'istok, istočna strana')⁸¹ *Ispod vrha* (KU), *Vrh kod kuće* (VI), *Vrhova jela* (HA), *Vrhovi* (DRA, VI), *Vrhovi jela* (HA), *Vrši* (HO), *Vršak* (STO)

vrtača 'ljevkasta udubina' (< prasl. **vrъtĕti*)⁸² *Kārića vrtača* (VI), *Šljivik vrtača* (PO), *Vrtača* (PO, SU), *Vrtača* (ČE, HO, KU, PO, SU, VI, VR), *Vrtača / Dóčević* (VI), *Vrtačci* (KU), *Vrtače* (KU, SU, TR, VI)

zabrijeg 'mjesto iza brijega' (< *za-* + v. *brijeg*) *Zābrijeg* (IV)

zaravan 'mjesto iza ravni' (< *za-* + v. *ravan*) *Zārāvanj* (KU)

U ispitivanome korpusu koji čini ukupno 850 toponima, među kojima je 510 toponimskih različenica, zabilježili smo 92 orografska apelativa koji označavaju različite vrste reljefnih oblika, kao što su uzvišenja (*brdo, brijeg, gora, grič, hum, kik, maj(a), pik, planina, sljeme, tuk, vrh, vijenac*), stijene (*breča, greben, greda, hrid, rat, stijena, krš*), udubljena (*budža, čokor, do(l), dolina, draga, dumača, kotlina, ponor, prevoj, priboj, pad, porat, rupa, val(a), vlaka, vrtača*), ravnine (*kraj, laz, luka, mezo, plana, plat, poljana, polje, ravan*), tjesnaci (*dervent, klanac, klisura, pučina, surduk, ulica, vlačuga*) i kopneni oblici nastali taloženjem riječnih nanosa ili su u neposrednoj vezi s vodenim tokom (*ada, nanos, naplav, obala, otok, prud*).

Najbrojniji su apelativi koji označavaju udubljena (16), uzvisine (13) i zaravni (9), dok su najproduktivniji u tvorbi toponima apelativi iz skupine koja označava ravne terene (239 toponima), potom uzvišenja (220 toponima) i udubine (185). Prema toponomizacijskome potencijalu izdvajaju se apelativi *brdo* sa 67 toponimskih različenica, potom *ravan* (57), *brijeg* (42), *do(l)* (30), *strana* (33), *luka* (34) i *laz* (19), koji su i najfrekventniji, pri čemu je apelativ *brdo* u toponomastikonu zastupljen u 101 toponimskoj pojavnici, *do(l)* 83, *ravan* 74, *strana* 66, *luka* 64, *brijeg* 62 i *laz* 32. Među manje produktivnim apelativima izdvaja se šesnaest apelativa koji se u ispitivanom toponomastikonu pojavljuju samo po jednom, a to su apelativi *ada, breča, budža, greben, greda, grič, kik, klisura, naplav, pik, plat, prud, špilja, val, vlačuga* i *vlaka*.

Iako su sa strukturno-tvorbenoga aspekta zastupljene različite toponimske forme, od bezafikslnih, sufikslnih, sufikslna-prefikslnih i složenih sa po dvije ili

⁸¹ »Najviši dio planine, masiva ili grebena planinskog vijenca«, kao dio sintagme *planinski vrh* (SSGNT 1988, 325). Kod Murzaeva 'vrh, vrh planine, brda', kao i kod Šica (1994, 35), ali i 'početak, izvor rijeke' i niz drugih značenja u različitim arealima (Мурзаев 1984, 101–102). Postalo od psl. *vrъxъ* < **wers-* 'vrh' (Matasović i dr. 2021, 568).

⁸² »Obično okruglasto udubljenje u krasu čiji je gornji, ivični presjek 20–25 m, a dubina 5–10 m. (...) U srpskohrvatskom jeziku području za vrtače se upotrebljavaju i izrazi *do, dolac, dolina, duliba, vrtop*. Internacionalni naziv je *dolina*« (SSGNT 1988, 478). »Levkasto udubljenje u krasu« (Šic 1994, 53). Matasović i dr. navode da je *vrtača* posuđena iz vlat. **hortacea*, izvedeno iz **hortus* 'vrt' (571), od psl. *vrъtĕti* < ie. **wert-* 'okretati, vrtjeti' (2021, 572).

više sastavnica, najbrojniji su toponimi nastali toponimizacijom orografskih apelativa: *strana* (23), *brdo* i *luka* (22), *do* (21), *brijeg* (19), *ulica* (17), *dol* (16), *ravan* (15), *kosa*, *plane* (9), *tuk* (8) i *vrtića* (7).

Osim domaćih, nalazimo tragove orografskih apelativa turskoga porijekla *ada* (< tur. *ada* ‘otok’, ‘riječni otok’), *budža* (< tur. *cübb* ← ar. *ğubb* ‘rupa, jama’), *čokor* (< tur. *çukur* ‘udolina’), *dervent* (< tur. *derbent* ← perz. *derbend* ‘tjesnac’), romanskog *breča* (< tal. *breccia* ‘sedimentna stijena’), *plan(a)* (< lat. *planus* ‘ravan’, ‘pašnjak’), *plat* (< vlat. **plattus* ‘ravan, ploščat, širok’, top. ‘ravan’), *porat* (< tal. *porto* ← lat. *portus* ‘luka’, ‘uvala’), *val(a)* (< lat. *vallis* ‘dolina’), grčkog *klisura* (< grč. *kleisoura* ‘kanjon’), *špilja* (< grč. *spelaiion* ‘pećina’), njemačkog *krš* / *karst* / *kras* (< njem. *Karst* ? ← kelt. ‘kamena stijena’), *pik* (< njem. *Pik* ← fr. *pique* ‘šiljak koplja’, ‘vrh’), albanskog *maj(a)* (alb. *mal*, *malj*, *maja* ‘šumovit kraj, uzvišenje, planinski vrh’), mađarskog *mezo* (< mađ. *mező* ‘polje’), *surduk* (< mađ. *szurdok* ‘provalija, klanac’).

5. Zaključak

U radu *Orografske apelativi u savremenoj ilijaškoj toponimiji* dat je pregled posebne skupine geografskih apelativa zastupljene u ilijaškom toponomastikonu koja opisuje prirodne reljefne oblike na zemljinoj površini karakteristične za ravničarsko-brežuljkasti i brdsko-planinski teren. Geografska nomenklatura zastupljena u ilijaškoj toponimiji obimna je i raznovrsna i odraz je geografskoga realiteta ispitivanoga areala i mjesnoga leksika. Sudjelovanje geografske skupine apelativa općenito u procesu toponimizacije nadmašuje uveliko ostale semantičko-motivacijske skupine formirajući skupinu toponima koja je u neposrednoj korelaciji s arealnim krajolikom i rječnikom koji ga sinhronijski i dijahronijski opisuje.

S obzirom na geografske referente i njihove reljefne karakteristike, u ilijaškoj toponimiji uočavamo skupine plodnih i manje plodnih orografskih apelativa. U ispitivanome korpusu koji čini ukupno 850 toponima, među kojima 510 toponimskih različenica, zabilježili smo 92 orografska apelativa, među kojima su najbrojniji oni koji označavaju udubljenja (16), uzvisine (13) i zaravni (9), dok su najproduktivniji u tvorbi toponima apelativi iz skupine koja označava ravne terene (239 toponima), potom uzvišenja (220 toponima) i udubine (185). Sa strukturno-tvorbenoga aspekta najzastupljeniji su bezafikalni toponimi, nastali toponimizacijom orografskih apelativa: *strana* (23), *brdo* i *luka* (22), *do* (21), *brijeg* (19), *ulica* (17), *dol* (16), *ravan* (15), *kosa* i *plane* (9), *tuk* (8) i *vrtića* (7). Osim domaćih apelativa, koji prevladavaju, prisutni su i apelativi turskoga, romanskoga, grčkog, njemačkoga, mađarskog i albanskog jezičkog porijekla.

LITERATURA

- Aladuz, Vahid. 2016. *Hadžička toponimija*. Hadžići: Općina Hadžići.
- Bašić, Mirela. 2016. Fitonimi u toponimiji zeničke kotline. *Književni jezik*, 27/1–2. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
- Bezljaj, France. 1977. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Prva knjiga: A–J. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik.
- Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskom jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–40.
- Bulić, Refik. 2009. *Iz bosanske dijalektologije*. Tuzla: PrintCom.
- Doci, Rexep. 1984. Međujezički kontakti u našoj toponimiji u svjetlu semantike riječi tipa mal (malj), *Zbornik radova savjetovanja o pitanjima standardizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFRJ*. Sarajevo: Geografsko društvo BiH.
- Фасмер, Макс. 1968–1973. *Этимологический словарь русского языка*. Пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева. Т.Т. I–IV, М.: Прогресс. [Fasmer, Maks. 1968–1973. *Etimologičeskiy slovar' russkogo yazyka*. Per. s nem. i dopol. O. N. Trubacheva. Т.Т. I–IV, М.: Progress.]
- Filipović, Milenko. 1969. Majevica – s osobitim obzirom na etničku prošlost i etničke osobine majevičkih Srba. *Djela*, knj. XXXIV, Sarajevo: ANUBiH.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- Григорян, Эдуард Александрович. 1975. *Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков*. Ереван: Айастан. XVIII + 260 стр. [Grigoryan, Eduard Aleksandrovich. 1975. *Slovar' mestnykh geograficheskikh terminov bolgarskogo i makedonskogo yazykov*. Yerevan: Ayastan. XVIII + 260 str.]
- Hadžimejić, Jasna. 1987. *Mikrotoponimija trebinjske Lastve*. Poseban otisak iz *Onomatoloških priloga VIII*. Beograd: SANU.
- Halilović, Senahid. 2005. »Bosanskohercegovački govori«, *Jezič u Bosni i Hercegovini* (ur. S. Monnesland), Institut za jezik u Sarajevu i Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Oslo, Sarajevo, 15–51.
- Haverić, Đenita; Šehović, Amela. 2017. *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku*. Posebna izdanja 25. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
- Ibrišimović, Nihada. 2021. »Mikrotoponimija Ilijaša i okolice«. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli.
- Ibrišimović, Nihada. 2022. »Toponimi motivirani rudarskom djelatnošću na prostoru starobosanskog Dubrovnika«. *Zbornik radova*. Treći simpozij o bosanskom jeziku. Sarajevo: Institut za jezik UNSA, 175–203.
- Ibrišimović, Nihada. 2022. *Ilijaška toponimija*. Sarajevo: Institut za jezik UNSA.
- Jahić, Dževad. 1910. *Rječnik bosanskog jezika*, 2. Sarajevo: Bošnjačka asocijacija 33.
- Kalmeta, Ratimir. 1976. »Zemljopisni nazivi u našem jeziku«, *Jezič*, 24 (2), 50–53.
- Karadža, Mevlida. 1989. »Geografska terminologija«. *Radovi XIV*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Institut za jezik.
- Kasumović, Ahmet. 1991. *Toponimi, etnici i ktetici Tuzle i okoline*. Tuzla: DP Grafičar – Izdavačka djelatnost.
- Kingston, John. 1988. *Longman illustrated Dictionary of Geography: the study of the Earth, its landforms and peoples*, Longman.
- Lepirica, Alen. 2009. *Reljef geomorfoloških makroregija Bosne i Hercegovine*. Tuzla: Prirodno-matematički fakultet u Tuzli.
- Lisičić, Sulejman. 2010. »Toponimi Maglaja i okoline«, *Zbornik radova Pedagoškog Fakulteta u Zenici*, 8. Zenica: Pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, 251–261.

- Loma, Aleksandar. 1994. »Na ušću Dnjepra u Kolubaru (Stara slovenska baština u geografskoj terminologiji Valjevskog kraja)«, *Valjevac*, veliki narodni kalendar za prostu 1994. godinu. Valjevo, 229–236.
- Loma, Aleksandar. 2013. *Toponimija Banjske hrisovulje*. Beograd: SANU.
- Malinar, Hrvoje. 2021. *Speleološki rječnik*. 2. izd. Zagreb: Hrvatski planinarski savez.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 1. svezak. A – Nj. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matasović, Ranko i dr. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 2. svezak. O – Ž. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Mulahalilović, Enver. 1976–92. *Orijentalizmi u srpskohrvatskom jeziku*, I i II dio. Rukopis. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
- Мурза́ев, Эдуа́рд Мака́рович. 1984. *Словарь народных географических терминов*. Москва: Мысль. [Murzaev, Eduard Makarovich. 1984. *Slovar' narodnykh geograficheskikh terminov*. Moskva: Mysl']
- Никонов, Владимир Андреевич. 1966. *Краткий топонимический словарь*. Москва: Мысль. [Nikonov, Vladimir Andreyevich. 1966. *Kratkiy toponimicheskiy slovar'*. Moskva: Mysl']
- OSTSO = *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Osnovnaja sistema i terminologija slavjanskoj onomastiki. Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*. 1983. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
- Peco, Asim. 1990. *Mikrotoponimija Podveležja*. Sarajevo: ANUBiH.
- Petrović-Savić, Mirjana. 2013. »Toponimija Radevine«. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Radovi Poljoprivredno-šumarskog fakulteta UNSA*, sv. 4–7. 1956. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Institut za arhitekturu i urbanizam.
- RHSJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1880–1976. Zagreb: JAZU.
- Rodić, Nikola. 1986. »Rudarska terminologija u starim srpskim tekstovima«. *Žužnoslovenski filolog* XLII. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, 137–146.
- Skok, Petar. 1971–74. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.
- Skračić, Vladimir. 1989. »Odnos između hrvatskih i mletačkih geografskih termina (na sjevernojadranskim otocima)«. *Čakavska rič*, 17(1): 61–70.
- Skračić, Vladimir (ur). 2010. *Toponimija otoka Murtera*. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Snoj, Marko. 2016. *Slovenski etimološki slovar* (www.fran.si; pristupljeno 24. I. 2023).
- SSNGT = Garić-Karadža, Mevlida; Mastilo, Natalija. 1988. *Savremena srpskohrvatska naučna geografska terminologija*. Rukopis. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
- Šic, Jozef. 1994. *Geografska terminologija srpskohrvatskog jezika*. Gornji Milanovac / Beograd / Novi Sad: Dečje novine, Vukova zadužbina, Matica srpska.
- Šimunović, Petar. 1972. *Toponimija otoka Brača*. Brač: Skupština općina Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu.
- Šimunović, Petar. 1976. »Toponimija istarskog razvoda«. *Onomastica Jugoslavica* 6, 3–34.
- Šipka, Milan. 2007. *Priče o rečima*. 2. izdanje. Novi Sad: Prometej.
- Škaljić, Abdulah. 1979. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Толстой, Никита Ильич. И. 1969. *Славянская географическая терминология*. Семасиологические этюды, Москва: Наука. [Tolstoy, Nikita I'ich. 1969. *Slavyanskaya geograficheskaya terminologiya*. Semasiologicheskiye etyudy. Moskva: Nauka.]
- Vidović, Domagoj. 2011. »Toponimija sela Zavala, Golubinac, Belenići i Kijev Do u Popovu«. *Folija Onomastica Croatica* 20, 207–248.
- Vukanović, Tatomir. 1998. *Rečnik drevnog rudarstva u zemljama centralnog Balkana XII–XVIII v*. Bor: Muzej rudarstva i metalurgije.

INTERNETSKI IZVORI

<https://yusundials.com/geografski-recnik/>

<https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>

OROGRAPHIC APPELLATIVES IN THE MODERN TOPONYMY OF ILIJAŠ

Nihada Ibrišimović

University of Sarajevo, Language Institute

nihada.ibrisimovic@izj.unsa.ba

ABSTRACT: From the semantic-motivational aspect, toponyms motivated by the geomorphological characteristics of the referent greatly surpass other semantic-motivational groups of toponyms, both in number and variety of appellatives. In this paper, the share and variety of appellatives that denote natural relief forms in the origin of the toponyms of Bosnia and Herzegovina areas characterised by hilly-mountainous and hilly-plain terrain, such as the ones recorded in the Sarajevo municipality of Ilijaš, are pointed out on the example of Ilijaš toponymy. In accordance with types of landforms, in this paper we define orographic appellatives as those geographical appellatives that denote elevations, depressions, and plains on the earth's surface. The material for this work is excerpted from the Ilijaš microtoponomasticon, which was using field and cadastral research and which includes about 6,000 microtoponymic variants. Orographic appellatives are defined on the basis of geographical terminological dictionaries and the local lexicon and experience of the respondents regarding the meaning of the appellative in usage in the researched area. Appellatives are presented in the central part of the paper in alphabetical order, with each appellative's etymology and meaning in the examined area indicated in parentheses next to it, as confirmed or not confirmed by terminological dictionaries, followed by toponymic confirmations from the corpus. All toponymic characters confirmed in the field are accented. The aim of the research carried out in this paper is to point out the extent and diversity of the geographical nomenclature represented in Ilijaš toponymy, which is a reflection of the geographical reality of the examined area and the local lexicon. With regard to geographical referents and their relief characteristics, in Ilijaš toponymy we observed groups of productive and less productive orographic appellatives, among which the most numerous are those that denote hollows, elevations, and plains, while the most productive in the formation of toponyms are appellatives from the group that denotes flat terrain, followed by elevations and depressions. From the structural-formative aspect, the most represented are affixless toponyms, created by toponymisation of orographic appellatives. In addition to domestic appellatives, which prevail, there are also appellatives of Turkish, Romanic, Greek, German, Hungarian, or Albanian linguistic origin.

Keywords: orographic appellations; toponymy; microtoponymy; Ilijaš

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.